

RECENZIE

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE

Sborník prác k 10. výročiu. Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1954. Strán 261. Cena viaz. Kčs. 19,—.

Ešte pri vlaňajšom — deviatom — výročí Slovenského národného povstania mohol každý, kto sa hlbšie zaujímal o príčiny, priebeh, význam a výsledky povstania, právom vyčítať našej historickej vede, že dosiaľ neodovzdala slovenskej verejnosti celkové pravdivé, zhodnocujúce a obsiahlejšie dielo o tomto — dovtedy najväčšom — kolektívnom čine slovenského národa. Táto skutočnosť mala svoj nepriaznivý odraz aj vo všetkých oblastiach našich spoločenských vied a umení, v školách a pod., kde všade z nedostatku takéhoto diela bolo potrebné uchylovať sa k príležitostným článkom a brožúram, ktoré — či už svojou stručnosťou, príležitostným zameraním alebo aj falšovaním — skreslovali správny obraz Slovenského národného povstania.

Historický ústav Slovenskej akadémie vied, vychádzajúc z tejto alarmujúcej skutočnosti usporiadal 8.—9. decembra 1953 vedeckú konferenciu o otázkach Slovenského národného povstania za účasti mnohých významných účastníkov národnooslobodzovacieho boja. Jedným z výsledkov tejto konferencie, úlohou ktorej bolo postaviť štúdium a výklad Slovenského národného povstania na správnu vedeckú základňu, bolo uznesenie vydať k 10. výročiu sborník vedeckých prác o povstaní.

Sborník, ktorý vyšiel na základe tohto uznesenia pod hlavnou redakciou Ludovita Holotíka, obsahuje päť prác, z ktorých tri (Bohuslav Graca, *Slovenské národné povstanie — vyvrcholenie národnooslobodzovacieho boja slovenského ľudu*, str. 7—138, Jozef Hrozič, *Pomoc Sovietskeho sväzu Slovenskému národnému povstaniu*, str. 139—167, a Miro Hysko, *Zradcovská úloha buržoázie a západných imperialistov v Slovenskom národnom povstaní*, str. 239—261) sú podstatne prepracovanými a doplnenými referátmi z decembrovej konferencie. Ďalšie dve práce (Jiří Doležal, *O jednote československej robotníckej triedy v Slovenskom národnom povstaní*, str. 168—194 a Miroslav Kropilák, *Revolučné národné výbory v Slovenskom národnom povstaní*, str. 195—238) boli napísané pre sborník.

Základnou, najdôležitejšou a najobsiahlejšou štúdiou sborníka (zaberajúcou viac ako jeho polovicu) je štúdia Bohuslava Graca, a preto jej treba venovať aj najviac pozornosti. Autor si ju metodicky rozdelil na šesť kapitol, v ktorých — aj keď ich neoznačuje osobitnými názvami — na základe bohatého dokumentárneho materiálu (najmä z archívu Ústavu dejín KSC v Prahe a Ústavu dejín KSS v Bratislave), opierajúc sa smelo o jednotlivé poučky klasikov marxizmu leninizmu (najmä o Leninove práce o úlohách robotníckej triedy v jednotlivých etapách revolúcie), pokúsil sa podať ucelený pohľad na všetky základné otázky Slovenského národného povstania.

V I. kapitole svojej štúdie po zodpovedaní úvodných otázok, aké úlohy stoja pred slovenskou historickou vedou v súvislosti s 10. výročím povstania a kde sú príčiny stavu, že podnes nemáme prácu, ktorá by vyhovovala súčasným vedeckým a politickým požiadavkám, si Graca predovšetkým ujasňuje teoretickú osnovu ďalšej svojej práce, t. j. zaoberá sa najmä teoretickým rozborom otázky o vedúcej úlohe robotníckej triedy (a vôbec o úlohe ľudových más) v národnooslobodzovacom boji. Proti pokusom buržoázných nacionalistov a iných, nimi — či už v aktívnom alebo v negatívnom zmysle — ovplyvnených autorov zastrieť uvedenú úlohu más Graca správne ukazuje, že vedúcou silou národno-

oslobodzovacieho boja bola robotnícka trieda Slovenska na čele so svojim predvojom — komunistickou stranou. Ukazuje, ako ona v konkrétnych a špeciálnych hospodárskych, sociálnych, kultúrnych a politických podmienkach Slovenska za druhej svetovej vojny organizovala tento zápas. Vcelku možno povedať, že Gracovi sa v tejto kapitole podarilo ukázať, ako „komunistická strana, vychádzajúc z leninskej revolučnej teórie a historických podmienok v druhej svetovej vojne, dôsledne viedla proletariát k tomu, aby zaujal vedúce postavenie v národnooslobodzovacom boji“ (str. 25).

V II. kapitole (str. 25—48) hlavnú pozornosť venuje Graca rozboru dvoch náhľadov „na riešenie československej otázky v druhej svetovej vojne“ (str. 31), a to: náhľadu komunistickej strany, tlmočenému najmä Klementom Gottwaldom, a náhľadu československej buržoáznej emigrácie v Londýne na čele s Benešom. Na faktoch a na ich rozbere ukazuje, ako sa národnooslobodzovací boj slovenského a českého ľudu od svojho začiatku mohol opierať o plnú podporu Sovietskeho sväzu a ako Komunistická strana Československa na tejto skutočnosti vypracovala svoju koncepciu národného oslobodenia českého a slovenského ľudu. „Takto strana jednoznačne spojila oslobodenie našich národov s historickou úlohou Sovietskeho sväzu“ (str. 33). Graca vyzdvihuje ďalej skutočnosť, že moskovské vedenie KSC vedelo rozpracovať všetky základné otázky národnooslobodzovacieho boja, ako bola otázka, kde je hlavný front tohto boja a kto má byť jeho hegemónom, otázka celonárodnej odbojovej organizácie, otázka spolunažívania českého a slovenského národa v obnovení republiky atď.

Po tomto rozbere gottwaldovskej koncepcie národného oslobodenia sa autor veľmi podrobne zaoberá rozborom činnosti a náhľadov londýnskej buržoáznej emigrácie, najmä jej hlavného predstaviteľa Beneša. Rozoberá jej náhľady na charakter druhej svetovej vojny, ukazuje na Benešovo ignorovanie historickej úlohy Sovietskeho sväzu pred 22. júnom 1941, jeho protisovietske intrigy v službách západných imperialistov v čase Veľkej vlasteneckej vojny a vyvodzuje z toho záver o protiludových a protisovietskych úmysloch československej buržoázie.

Aj keď s vývodmi autora, s jeho rozborom náhľadov a činnosti londýnskej buržoáznej skupiny možno iba súhlasiť, predsa sa len zdá, že celá Benešova skupina z hľadiska správnych proporcií nezasluhuje ani len to, aby sa o nej toľko písalo. V I. kapitole Graca súhlasil s výrokom Zdeňka Nejedlého, že „v našom ľude zostala živá pamäť nielen najviac, ale takmer jedine na revolučné zjavy husitskej revolúcie“ a že „nikto nespomína na pražskú husitskú buržoáziu a na jej predstaviteľov“ (str. 11), pričom žiadal nadviazať aj pri hodnotení povstania na tieto tradície československej historickej vedy (str. 12). Z tohto hľadiska teda hádam nebolo správne venovať v II. kapitole rozboru protiludovej a protisovietskej politiky Beneša a jeho skupiny práve toľko miesta ako rozboru gottwaldovskej koncepcie národnooslobodzovacieho boja (nesprávne proporcie v tomto ohľade ukazuje aj skutočnosť, že v celej štúdií má autor 17 odkazov na Benešove výroky a len 14 odkazov na Klementa Gottwalda). Opakujeme: nejde o nesprávne závery, takmer so všetkými závermi, ktoré správne hodnotia úlohu Beneša, možno len súhlasiť, no ide o správne proporcie, aby veľkosť koncepcie komunistickej strany sa u prostého čitateľa trochu nestrácala prílišným konfrontovaním s Benešovými náhľadmi, aby azda nevznikol u čitateľa dojem, že národnooslobodzovací boj sa viedol proti Benešovi.

V súvislosti s rozborom a opisovaním rozličných náhľadov na riešenie československej otázky za druhej svetovej vojny bude treba pre budúcnosť rozhodnúť aj otázku, či je správne hovoriť o dvoch alebo dokonca troch koncepciách v *národnooslobodzovacom boji*. Na str. 31 autor hovorí — a zdá sa nám, že správne — „o dvoch koncepciách, o dvoch líniiach a názoroch na riešenie československej otázky v druhej svetovej vojne“, no na str. 48 už hovorí o „benešovej koncepcii národného oslobodenia“. Myslíme, že v budúcnosti bude správne hovoriť len o jednej koncepcii národnooslobodzovacieho boja v rokoch 1938—1945 — o koncepcii KSC; všetko ostatné (Beneš a — ako uvidíme v III. kapitole, kde sa hovorí dokonca o tretej koncepcii národnooslobodzovacieho boja — Mach atď.) — to boli *úklady* jednotlivých skupín českej a slovenskej buržoázie o obratle českého a slovenského ľudu o výsledky jeho národnooslobodzovacieho boja.

Nepresnosťou v II. kapitole je ešte veta na str. 44, že Beneš „mlčky prihliadal na to, že československá vojenská misia v SSSR sa stala špiónážnym centrom angloamerických rozviadok proti Sovietskemu sväzu“. Ze ide iba o nepresnosť, to vidieť zo str. 47, kde autor správne hovorí, že Beneš „sa *všemožne snaží* prekazifikovať organizovanie československého vojenského útvaru na území Sovietskeho sväzu, používajúc na to špióna H. Piku ako náčelníka československej vojenskej misie“.

V III. kapitole (str. 49—69) sa Graca zaoberá vlastným priebehom národnooslobodzovacieho boja a úkladom jednotlivých skupín buržoázie (tu už v správnych proporciách) proti nemu od jeho začiatkov po leto 1944. Autor s použitím bohatého (dosiaľ zväčša neznámeho) materiálu ukazuje, ako „gottwaldovskú líniu národnooslobodzovacieho boja na Slovensku presadzovala a uskutočňovala Komunistická strana Slovenska“ (str. 49). Na jeho plastickom opisovaní čitateľ sleduje odbojovú činnosť komunistickej strany od zasadania jej krajinského vedenia 6. októbra 1938 a od zastavenia jej činnosti slovenskými fašistami 9. októbra 1938. Upozorňuje správne na to, že tento boj nebol ľahký, lebo ľudáckemu režimu sa podarilo vytvoriť roku 1939 určitú masovú základňu a išlo o to, správnu politiku utvárať predpoklady pre rozleptanie tejto základne fašistického režimu a pre postupné získanie všetkých pracujúcich vrstiev slovenského národa do boja proti fašizmu. Celú činnosť strany rozdeľuje autor na niekoľko období.

Pútavým spôsobom sa v III. kapitole opisuje priebeh bojov slovenského pracujúceho ľudu pod vedením KSS cez obdobie fašistickej vojny proti Poľsku v jeseni 1939, cez štrajk handlovských baníkov v októbri 1940 až po úplne novú situáciu, ktorú na Slovensku vytvorilo fašistické vypovedanie vojny Sovietskemu sväzu, pričom autor analyzuje tieto boje a dokumenty strany z tohto obdobia, ukazujúc tak, ako sa zásluhou strany dvíhal národnooslobodzovací boj slovenského ľudu na vyšší stupeň. Ukazuje, ako po prepadaní SSSR fašistami prešla KSS od propagandy jednotného ľudového frontu k praktickým pokusom o tvorenie jeho orgánov, k tvoreniu národných výborov atď., ako za jednu zo svojich hlavných úloh stavala úlohu organizovať partizánske hnutie na Slovensku a prechod slovenských vojakov na fronte k Sovietskej armáde, resp. k sovietskym partizánom. V závere tejto štúdie ukazuje, ako ani po pozatýkaní štyroch ústredných výborov KSS sa už buržoáznym nacionalistom, ktorí sa votreli do vedenia strany, nepodarilo zastaviť národnooslobodzovací boj slovenského ľudu a ako aj jednotlivé skupiny buržoázie začali najmä po slávnom stalíngradskom víťazstve Sovietskej armády hľadať východisko zo situácie, ktorá ukazovala, že udalosti spejú ku skorej porážke hitlerovského Nemecka.

Pokiaľ ide o III. kapitolu, možno autorovi vyčítať naozaj iba menšie nepresnosti. Tak napr. na str. 50 nesprávne hovorí na jednom mieste o žilinskej konferencii KSC, hoci na viacerých miestach píše správne, že to bolo zasadnutie krajinského výboru. Na str. 62 píše, že ešte „druhý Ústredný výbor KSS na jar 1942 vydal smernice pre tvorenie partizánskych skupín, ktoré aj vznikali“. Toto tvrdenie je správne, no aby nepomýlilo čitateľa, že ÚV KSS azda až na jar 1942 prikročil k otázkam organizácie partizánskeho hnutia, bolo treba najprv povedať, že už v jeseni 1941 (na zasadnutí 25. septembra 1941) sa ÚV KSS zaoberal organizovaním partizánskych skupín. Na str. 20 v pozn. 26 sľúbil autor čitateľovi, že „o hesle za sovietske Slovensko bude reč v III. kapitole“, no na str. 64 celé heslo odhaval vetou: „Sektarstvo (heslo za sovietske Slovensko) je práve preto sektarstvom, že nie je politikou strany.“ Nehľadiac na to, že táto veta je nesprávna (niekedy vinou oportunistického vedenia môže byť celá politika strany sektárskou, ako o tom v dejinách samotnej KSC svedčí niekoľko príkladov pred V. sjazdom), žiadalo sa tu — už vzhľadom na odkaz v pozn. 26 — vysvetliť, prečo bolo heslo Za sovietske Slovensko v národnooslobodzovacom boji nesprávne. Za chybu v tejto kapitole možno označiť autorov návrh na str. 65 „označiť odbojovú politiku buržoázných nacionalistov za treťiu koncepciu v národnooslobodzovacom boji“. O odôvodnení toho bola reč už pri II. kapitole (k str. 31 a 48), no okrem toho v tomto prípade možno uviesť citáť so súdruha Širokého, ktorý povedal, že táto Husáková a Novomeského koncepcia „protinemeckého odboja“ (do úvodzoviek dal súdruh Široký — pozn. M. G.) bola vlastne koncepciou fašistického ministra Alexandra Macha (Viliam Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952, 249) a Mach predsa nemohol už naozaj mať žiadnu koncepciu *národného oslobodenia*.

Najobsiahlejšou kapitolou Gracovej štúdie a jednou z jej najcennejších častí vôbec je IV. kapitola (str. 69-128). V nej sa autor zaoberá opisom a rozborom všetkých udalostí vedúcich k vlastnému povstaniu, za povstania a oslobodením Slovenska Sovietskou armádou. Treba povedať, že pred súdruhom Gracom ešte nikto nezobzeral toľko materiálu k tomu, čo naozaj tvorilo povstanie: k hrdinským bojom nášho ľudu tak proti fašistickým okupantom na jednotlivých úsekoch frontu za regulárnych frontových bojov a v partizánskej vojne po zatlačení povstania do hôr, ako aj za naozaj novú republiku. Zostane autorovu zásluhou, že preštudovaním takmer všetkých dostupných dokumentov vlastného povstania v archívoch Ústavu dejín KSS v Bratislave, Ústavu dejín KSC v Prahe a Sväzu protifašistických bojovníkov v Bratislave sa mu podarilo pred čitateľom vykresliť dosiaľ najplnší obraz hrdinských bojov partizánov a s nimi spojených vojakov. Podarilo

sa mu na množstve faktov (a teda presvedčivo) ukázať, že Slovenské národné povstanie bolo dielom najširších mas slovenského ľudu, ktorým neoceniteľnú pomoc poskytol Sovietsky sväz, že sa ono uskutočnilo proti všetkým intrigám slovenskej buržoázie, londýnskej buržoáznej emigrácie a im oddaného buržoázneho armádneho velenia.

Prenikavý rozbor činnosti buržoáznych nacionalistov za povstania, zaradený tiež do tejto kapitoly, ukazuje, že ich vinou sa „Slovenská národná rada nestala revolučným orgánom“ za povstania. Teoretické závery, ktoré autor vyvodzuje z tohto faktu, resp. o ktoré sa opiera pri jeho konštatovaní (str. 117—118), svedčia o tom, ako sa do dôsledkov aj teoreticky pripravoval na zvládnutie zodpovednej úlohy.

Aj v tejto obsiahlej kapitole možno zistiť len niektoré nesprávosti. Na str. 73 autor, opierajúc sa o článok Rudého práva z 25. februára 1949, tvrdí, že porada Klementa Gottwalda so súdruhom Chruščevom o pomoci čs. partizánskeho hnutiu bola v júli 1944. No v publikácii *KSC v boji za slobodu*, ktorá vyšla pod redakciou významného pracovníka v moskovskom vedení KSC Bruna Köhlera, na str. 185 sa hovorí, že predmetné rokovania sa viedli už v máji 1944. (Vydanie publikácie *KSC v boji za slobodu* sčasti vyvracia aj autorovo tvrdenie na str. 22, že v českých krajinách sa monograficky nespracoval masový charakter oslobodzovacieho zápasu českého ľudu za druhej svetovej vojny. Súdruh Graca vôbec ignoruje takmer všetko, čo sa dosiaľ o Slovenskom národnom povstaní napísalo.) Na str. 94, keď sa už autor rozhodol vysvetliť, čo treba rozumieť pod strategickým trojuholníkom, nemal sa uspokojiť skráteným názvom Brezno-Zvolen-Banská Bystrica (pozn. 198), ale mal vysvetliť jeho presné ohraničenie. Na str. 107 autor nesprávne hovorí o 2. československej partizánskej brigáde pod velením K. Popova v pohorí Malej Fatry, na čo na str. 125 správne uvádza, že 2. československou partizánskou brigádou sa po zatlačení povstania do hôr stala 2. československá paradesantná brigáda; brigáda Konštantína Popova bola 2. turčianskou partizánskou brigádou. Na str. 119 je iste len tlačová chyba v dátume: sjazd závodných výborov nebol 17., ale 15. októbra 1944 (na str. 133 je toto dátum uvedené správne).

V. kapitola — žiaľ, veľmi krátka (str. 129—134) — zaoberá sa činnosťou KSS v povstaní. Aj keď so všetkými jej závermi a tvrdeniami možno iba súhlasiť, zdá sa nám, že opäť nie sú tu v správnych proporciách postavené kladné stránky činnosti strany (Sverma, Bacilek, Culen a masý funkcionárov a členov) s negatívnymi stránkami (buržoázni nacionalisti).

V poslednej — VI. — kapitole (str. 135—138) sa Graca zaoberá otázkou, čo je Slovenské národné povstanie „z teoretického hľadiska“. Pri odpovedi na túto otázku vychádza z konštatovania, že povstanie sa začalo ako protifašistická, ľudová partizánska vojna a skončilo utvorením nového, ľudovodemokratického štátu. Uvedomelosť a politická vyspelosť slovenských pracujúcich mas pod vedením robotníckej triedy a jej strany, rozhodujúca úloha Sovietskej armády na vojenskej porážke hitlerovského fašizmu a veľa iných priaznivých objektívnych i subjektívnych okolností umožnili, že o povstaní môžeme hovoriť „ako o začiatku národnej a demokratickej revolúcie“ (str. 138), keďže povstanie bolo revolúciou, v ktorej „vládna moc prešla z rúk fašistickej časti slovenskej buržoázie do rúk bloku pracujúceho ľudu miest a dedín a časti slovenskej buržoázie“ (str. 136). Veľkým kladom poslednej kapitoly Gracovej štúdie je, že okrem niektorých časopiseckých článkov samotného autora je to vlastne prvý (a treba povedať v podstate úspešný) pokus o *teoretické* zhodnotenie najmohutnejšej revolučnej bojovej akcie slovenského ľudu, aj keď azda niektoré autorové vývody sú prímeslé. Nedostatkom záverečnej kapitoly je ešte jej najvlastnejší záver, ktorý by čitateľ očakával trochu inakší (niečo na spôsob záveru Hyskovej populárnej brožúry alebo podobne, nejaké — ako sa hovorí — teplejšie slovo k čitateľovi).

K celkovým nedostatkom ináč vynikajúcej štúdie súdruha Gracu patrí ešte nie dosť starostlivá poznámková aparátúra (odkazy na prímene pod čiarou). Tak napr. v pozn. 137 a 234 (str. 74 a 109) hovorí: „Tamže“ (t. j. AUD KSS), no v skutočnosti ide o AUD KSC; potom nejednotne cituje tie isté časopisy: raz uvádza ročník a číslo bez dátumu, druhý raz len dátum a pod. (napr. pozn. 116 a pozn. 116 a pozn. 252). Nejednotne sa odvoláva na materiály z archívu Ústavu dejín KSS, ktoré zatiaľ nemajú (alebo aj majú) archívne číslo (raz píše: „Z materiálov AUD KSS“, inokedy: AUD KSS — bez čísla“ a pod.). Nedostatočná starostlivosť o poznámkovú aparátúru, ktorá je vo vedeckých štúdiách veľmi dôležitá, mu spôsobila, že pri korektúre nezbadal ani neprijemnú chybu, ktorú isto zaviniť sadzač pri zalamovaní na str. 66, kde poznámka 108 má byť poznámkou 112, poznámka 109 poznámkou 108 atď.

No napriek všetkým uvedeným i neuvedeným nepodstatným nedostatkom a nepresnostiam, ktoré nijako nemôžu oslabiť nesmierne klady Gracovej štúdie, treba povedať, že

je to azda dosiaľ najúplnejší, bohatšou materiálú i teoretickým (aj keď azda miestami smelým) hodnotením najlepši výklad národnooslobodzovacieho boja slovenského ľudu vôbec a Slovenského národného povstania osobitne. Treba si len želať, aby súdruh Graca túto peknú štúdiu doplnil ďalším bohatým materiálom, ktorý — ako vieme — pozná a ktorý nechcel publikovať v tejto štúdií iba vzhľadom na ďalšie príspevky zborníka, a aby čím skôr odovzdal našej verejnosti obsahlu monografiu o Slovenskom národnom povstaní.

Ďalšie štúdie zborníka vhodne rozvádzajú niektoré dielové problémy v súvislosti so Slovenským národným povstaním.

O pomoci Sovietskeho sväzu povstaniu sa síce tiež už popísalo viacej príležitostných článkov, no ani jeden z nich nebol fundovaný seriózne vedecky, takže pomoc Sovietskeho sväzu národnooslobodzovaciemu boju slovenského ľudu nebola v našej tlači a literatúre dostatočne ocenená. Tento nedostatok sa pokúša odstrániť štúdia Jozefa Hrozičnicka. Autor sa na 29 stranách zborníka zaoberá celým rozsahom pomoci, ktorú nášmu ľudu v jeho národnooslobodzovacom boji a najmä v samotnom povstaní poskytol Sovietsky sväz, pričom túto pomoc zaraďuje do širších historických súvislostí. Na dokumentoch, podopretých aj výrokmi vedúcich funkcionárov KSC, ukazuje, ako Sovietsky sväz už svojou existenciou je od svojho vzniku „pevnou oporou malých národov a štátov“ (str. 139). Bol to Sovietsky sväz, ktorý sa jediný staval za poskytnutie kolektívnej pomoci Československu v období Mnichova; bol to Sovietsky sväz, ktorý odmietol uznať rozbitie Československa hitlerovským fašizmom v marci 1939 a bol to tiež Sovietsky sväz, ktorý prijal štáb národnooslobodzovacieho boja nášho ľudu — vedenie KSC a umožnil mu v Moskve plniť všetky úlohy súvisiace so zabezpečením úspechu tohto boja. Autor ďalej uvádza dokumenty o tom, ako hneď v prvých dňoch Veľkej vlasteneckej vojny vláda SSSR poskytla národom Československa v duchu uzavretých dohôd aj finančné a materiálne prostriedky pre organizovanie čs. vojenských a partizánskych jednotiek na území SSSR.

Najviac však autor hodnotí pomoc SSSR povstaniu „v priamej osobnej účasti sovietskych ľudí v ozbrojenom povstaní nášho ľudu, ďalej v bojovej účasti Sovietskej armády v Slovenskom národnom povstaní a v materiálno-technickej pomoci“ (str. 146). Na faktoch ukazuje, že bez pomoci a osobnej účasti sovietskych partizánov, ktorí mali za sebou bohaté bojové skúsenosti a vysokú politickú uvedomenosť, nikdy by sa na Slovensku nebolo rozvinulo partizánske hnutie v takej miere. Sovietski bojovníci boli na všetkých úsekoch boja jeho dušou a strhávali svojím vzorom tisíce slovenských povstalcov. V závere štúdie Hrozičnick právom dôvodí, že bez nezištnej a rozhodujúcej pomoci SSSR by nebolo možné rozvinúť Slovenské národné povstanie a že len tie krajiny mohli začať skutočne slobodný život, ktoré oslobodila Sovietska armáda.

Hrozičnickova štúdia má aj svoje slabšie miesta. Tak napr. troška macošsky odbavila pomoc, ktorú SSSR poskytol čs. jednotkám na svojom území (okrem všeobecného konštatovania tejto pomoci ani len nespomína napr. meno Nálepku a pod.). Štúdia trpí ďalej nesprávnymi proporáciami (tak napr. komisárovi 2. československej partizánskej brigády Gliderovi venuje viac miesta ako dukelskej operácii a pod.). Aj keď tento nedostatok možno sčasti vysvetliť nedostatkom dokumentárneho materiálu, predsa ho len nemožno úplne ospravedlniť. Okrem toho je v štúdií niekoľko nepresností v údajoch (tak napr. na str. 141 sa nesprávne spomína ako dátum nóty SSSR 18. august 1939, správne malo byť: 18. marec 1939). No napriek všetkým týmto nedostatkom je Hrozičnickova štúdia dosiaľ najlepšou prácou o pomoci SSSR oslobodzovaciemu boju slovenského národa.

Na 27 stranách ďalšej štúdie sa Jiří Doležal zaoberá ohlasom Slovenského národného povstania medzi českým ľudom a tým, čo ono znamenalo pre ďalšie upevnenie bratstva Čechov a Slovákov. Ukazuje, ako napriek rozbitiu CSR tak český, ako aj slovenský ľud nestrácal vedomie toho, že jeho boj je bojom o obnovenie spoločného štátu dvoch bratských národov, ako si v tomto boji navzájom pomáhali a ako tento boj tak v českých krajinách, ako aj na Slovensku riadilo vedenie jednotnej a spoločnej Komunistickej strany Československa v Moskve. Fakt, že bezprostredným cieľom Slovenského národného povstania bolo obnoviť Československú republiku, viedol k upevneniu jednoty obidvoch našich národov. Autor uvádza veľa príkladov o tom, koľko príslušníkov českého národa sa po vypuknutí povstania ponáhľalo na pomoc bojujúcemu slovenskému ľudu, ako pod vplyvom boja slovenského národa vzrástla bojová činnosť českých vlastencov atď. Na príklade Jána Svermu ukazuje, ako najlepši synovia českého národa kládli aj svoje životy za slobodu bratského národa slovenského a upevňovali tak krvou jednotu obidvoch našich národov.

Aj keď štúdia má svoje nedostatky (tak napr. okrem všeobecného konštatovania, že

partizánske skupiny zo Slovenska prechádzali do českých krajín, žiadalo sa uviesť o tom aj niekoľko konkrétnych príkladov — napr. brigáda Konštantína Popova a pod.), predsa len splňa svoje poslanie.

Štúdia Miroslava Kropiláka o revolučných národných výboroch v Slovenskom národnom povstaní sa na 44 stranách zaoberá otázkami, ktorým sa v doterajších prácach o povstaní špeciálne takmer nikto nevenoval. Autor, vychádzajúc z marxisticko-leninskej poučky o tom, že hnacou silou spoločenského pokroku a tvorcom veľkých revolučných udalostí je ľud, ako aj z konštatovania, že pre svoj boj si ľud vždy utváral príslušné orgány, na bohatom archívnom a časopiseckom materiáli z národnooslobodzovacieho boja ukazuje celé dejiny vzniku a činnosti národných výborov na Slovensku. Citateľ má tak možnosť vidieť, že to bola Komunistická strana Československa (Gottwald, Sverma, Nejedlý atď.) a jej slovenská organizácia (Široký, jednotlivé ústredné výbory KSS atď.), ktorá od prvých chvíľ národnooslobodzovacieho boja vyvinula všetko úsilie o to, aby sa v čase ilegálneho boja utvárali národné výbory ako organizačná forma jednoty všetkých protifašistických zložiek národa (str. 201). Vďaka tomuto úsiliu Komunistickej strany Slovenska o vybudovanie masovej základne v národnooslobodzovacom boji sa už od roku 1942, v širšom rozsahu roku 1943 a najintenzívnejšie od začiatku roku 1944 utvárala sieť revolučných národných výborov proti všetkým intrigám a alibizmu niektorých predstaviteľov „odbojovej“ buržoázie. Ilegálne národné výbory organizovali predovšetkým zásobovanie partizánskych skupín, koordinovali prácu jednotlivých zložiek odboja a stali sa tak organizátormi a zjednotiteľmi mas proti fašizmu. Do novej etapy vstúpila činnosť národných výborov od polovice augusta 1944, keď po obsadení celých krajov stredného Slovenska národné výbory vystúpili z ilegality a prevzali všetku štátnu moc vo svojom okruhu, vykonávali mobilizáciu a pod.

Za Slovenského národného povstania, ako o tom svedčí množstvo dokumentov, ktoré autor uvádza, práve prostredníctvom národných výborov preberal ľud všetku moc na oslobodenom území a ukazoval, že vie lepšie riadiť svoje veci. Toto nadšenie a táto obetavosť členov národných výborov boli také veľké, že ich nemohla zlomiť ani sabotérska činnosť buržoáznych nacionalistov, aj keď ich pokusmi o oklieškovanie právomoci národných výborov sa na mnohých miestach zavinilo veľa škôd. Osobitnú pozornosť venuje Kropilák závodným výborom, v ktorých sa o povstania „organizovala a cez ne uplatňovala sila robotníctva“ a ktoré riešili rad otázok súvisiacich so zabezpečením výroby v povstaní. Po zatlačení povstania do hôr národné výbory obetavo organizovali zásobovanie partizánskych jednotiek a umožňovali im tak plniť bojové úlohy, marili nariadenia fašistických úradov a pod. Vďaka týmto skúsenostiam v ohni bojov mohli sa potom národné výbory, ktorých najobetavejšími členmi boli komunisti, postupne ujmať všetkej moci v okruhu svojej pôsobnosti na území, ktoré postupne oslobodzovala Sovietska armáda, a stať sa tak definitívne novými orgánmi verejnej a štátnej správy v oslobodenej vlasti.

V poslednej štúdii sa na 23 stranách Miroslav Hysko zaoberá zradcovskou úlohou buržoázie a západných imperialistov v Slovenskom národnom povstaní. Aj keď štúdia neprináša nový faktový materiál, jej hodnota je v tom, že jej autor sa s úspechom pokúša o teoretický rozbor a teoretické zhodnotenie mnohých otázok, ktoré pred robotníckou triedou stoja v súvislosti s organizovaním národnooslobodzovacieho boja. Tak napr. zodpovedá otázku, prečo robotnícka trieda na čele s KSS postupovala nielen za povstania, ale aj pred ním s časťou slovenskej buržoázie, analyzuje postavenie jednotlivých skupín slovenskej buržoázie po Mnichove, rozdielnosť postavenia českej a slovenskej buržoázie, pomer jej jednotlivých skupín k hitlerovskému fašizmu a západným imperialistom. Autor, vychádzajúc z tohto rozboru, ukazuje, že bolo správne, keď robotnícka trieda utvárala národný front aj s tou časťou buržoázie, ktorá sa tvárila protifašisticky, resp. ktorá bola z akýchkoľvek dôvodov ochotná zúčastniť sa v národnooslobodzovacom boji. Bolo to správne preto, lebo táto časť buržoázie mala ešte v masách národa, najmä v časti maloburžoáznej inteligencie určitý vplyv. Pravda, ani táto časť buržoázie sa nevdala myšlienky okradnúť ľud o výsledky jeho národnooslobodzovacieho boja a — ako autor na konkrétnych faktoch ukazuje — spoliehala sa pritom predovšetkým na západných imperialistov, ktorí už vtedy kuli úklady proti SSSR a slobode iných národov. Ze sa buržoázii tieto úklady nepodarili, aj keď — pochopiteľne — veľmi poškodili boj slovenského ľudu, za to možno ďakovať tomu, že Komunistická strana Slovenska vedela zabezpečiť vedúcu úlohu robotníckej triedy v národnooslobodzovacom boji, ďalej masovému charakteru Slovenského národného povstania (rozhodujúcej účasti širokých mas ľudu pod vedením KSS) a obetavej pomoci SSSR.

Vydaním zborníka *Slovenské národné povstanie* urobil Historický ústav Slovenskej akadémie vied záslužný čin. Do rúk všetkých záujemcov o tieto najslávnejšie bojové stránky našich národných dejín, ktoré boli východiskom k dnešnej radostnej prítomnosti a k ešte krajšej budúcnosti, konečne sa dostal solídny obraz toho, čomu s pýchou hovoríme „večný zdroj národnej a triednej hrdosti“. Treba si len želať, aby sa po vydaní zborníka, ktorým sa literatúra o Slovenskom národnom povstaní dostala na vyššiu úroveň, pokračovalo ďalej vo výskume týchto slávnych čias a aby naša verejnosť dostala ďalšie podobne hodnotné publikácie o slávnom národnooslobodzovacom boji nášho ľudu.

M. Gosiorovský

K VII. ZVAZKU SPISOV KLEMENTA GOTTWALDA

Siedmy zväzok *Spisov* Klementa Gottwalda zahŕňa články, prejavy a state z roku 1936. Je to obdobie, keď sa kapitalizmus snaží svoje pozície, otrásené v dôsledku hospodárskej krízy v rokoch 1929—1933, riešiť vnútropoliticky, nastolením fašistickej diktatúry a v zahraničnej politike rozpútaním križiackeho ťaženia proti Sovietskemu sväzu.

Roku 1933 sa imperialistickým kruhom v Nemecku podarilo dočasne potlačiť revolučné robotnícke hnutie a nastoliť fašistickú diktatúru. Na Dalekom východe sa japonský militarizmus prepadnutím Mandžuska ako prvý dal na cestu „riešenia“ hospodárskej krízy imperialistickou vojnou. Prítom však hlavným nebezpečenstvom ostáva fašizmus nemecký, ktorý vystupuje ako úderná päšť medzinárodnej kontrarevolúcie, ako hlavný podpaľač imperialistickej vojny, ako stroja križiackeho ťaženia proti Sovietskemu sväzu. Jeho cieľom je ztotročiť malé štáty strednej Európy, získať ich vojnový priemysel a plnou silou udrieť na krajinu mieru, pokroku a demokracie. Rozpinavosť nemeckého fašizmu od roku 1933, podporovaná politikou nevmešavania, bola predzvesťou svetového vojnového požiariu. Medzinárodná situácia roku 1936 bola teda charakterizovaná prvými príznakmi novej vojny.

Pre Československo sa stala útočnosť nemeckého fašizmu životným nebezpečenstvom. Pre všetky jeho národy znamenali plány nemeckého fašizmu vojnu so všetkými hrôzami a obeťami. Za daného stavu hlavným mierovým činiteľom vo svete bol Sovietsky sväz. Povinnosťou všetkých vlastencov, ktorí to s republikou mysleli úprimne, bolo hájiť a podporovať stanovisko sovietskej vlády v otázkach medzinárodnej politiky. Československo sa v dôsledku zmlúv s Francúzskom a Sovietskym sväzom stávalo postupne kľúčovým bodom medzinárodnej politiky. Preto i komunistická strana, vychádzajúc z tohto postavenia Československa, venovala mimoriadnu pozornosť zahraničnopolitickým otázkam. Išlo predovšetkým o to, prinútiť československú vládnucu buržoáziu, aby plnila úväzky vyplývajúce zo zmluvy so SSSR. Túto úlohu plnili parlamentné aj iné prejavy Klementa Gottwalda, ktoré sú zahrnuté v VII. zväzku. Avšak komunistická strana venovala svoju pozornosť predovšetkým výchove pracujúcich v zahraničnopolitických otázkach, pretože dobre chápala, že ľud je nakoniec rozhodujúcim činiteľom. Preto písal Klement Gottwald články do Rudého práva, ktoré vošli do VII. zväzku.

Snaha o nastolenie fašistickej diktatúry a v niektorých krajinách (Nemecko) v dôsledku nejednotnosti robotníckej triedy a zrady pravicových sociálnych demokratov priame nastolenie fašistickej diktatúry je len jedna stránka medzinárodnej situácie v tomto období. Na druhej strane sú tu úspechy robotníckej triedy, najmä vo Francúzsku a Španielsku. Vo Francúzsku bola pod tlakom Ludového frontu v januári 1936 zvrhnutá reakčná vláda Pierra Lavalu a vo februári toho istého roku fašistická vláda Gila Roblesa v Španielsku. Tieto úspechy, dosiahnuté na základe širokého Ludového frontu, ukazovali širokým vrstvám pracujúcich celého sveta, že možno zabrániť nástupu fašizmu a uchrániť svetový mier.

Sovietsky sväz svojím vstupom do Spoločnosti národov roku 1934, uzavretím spojeneckých zmlúv s Francúzskom, Československom, čínskou republikou a ďalšími štátmi upevnil svoje medzinárodné postavenie. Prijatie socialistickej ústavy sa stalo obžalobou fašizmu a nezvratným dôkazom pre pracujúci ľud celého sveta o prednostiach socialistickeho spoločenského zriadenia.

Boj za upevnenie pozície Sovietskeho sväzu medzinárodne i v samotnom Československu, správna informácia o jeho úspechoch a zriadení — to je obsah prejavov Klementa Gottwalda v tomto období. Bolo to posilnenie najdôležitejšieho mierového činiteľa. Už vtedy Klement Gottwald presadzoval myšlienku, že obrana Sovietskeho sväzu nie je len vecou robotníckej triedy, ale že je to hlboká štátna politika, vec celého národa. Ukazuje

ciele reakčných kruhov československej buržoázie a píše: „Kahánek, Stříbrný chcú CSR spojiť s fašistickým Berlínom, hladkajú Hitlera a rozpútavajú nové štvanice proti Sovietskemu sväzu v tom čase, keď jedinou pevnou oporou národnej samostatnosti Čechov a existencie CSR je Sovietsky sväz, naša mohutná Červená armáda, tie sily, iba ktorých sa Hitler bojí.“ (*Spisy VII, 98.*)

Kým KSC a Klement Gottwald bojovali za obranu republiky, za pevné spojenectvo so Sovietskym sväzom, reakčné kruhy v Československu sa usilovali o zjednotenie reakčnofašistického bloku, dočasne rozpadnutého pri prezidentských voľbách (Národné zjednotenie, Hlinkovci, SDP, Henlein). Snahou všetkých reakcionárov bez ohľadu národnosti bolo zmeniť zahraničnopolitický kurz smerom k fašistickému Nemecku.

Na to, aby reakčné kruhy v CSR mohli otvorene a nezakryte vziať CSR do vojny so SSSR, predovšetkým potrebovali nastoliť fašistickú diktatúru, uchopiť moc, zatlačiť revolučné robotnícke hnutie a prejsť takto z frontu mieru na front vojny. Klement Gottwald odhaľuje plány zarytých nepriateľov robotníckej triedy a pracujúceho ľudu a ukazuje: „V tejto veci sa najľahšie medzi sebou dohodnú českí vlastenci — Kramář a Vraný s odvekým nepriateľom s veľkými Nemcami Henleinom a Brandinom, roduverní Slováci Hlinka a Sidor s úriembermi grómom Eszterházyom a Szentiványim.“ (*Spisy VII, 16.*) Do popredia vnútri štátu sa teda dostávajú otvorene fašistické politické strany, ktorých hlavnými reprezentantmi sú Kramář, Stříbrný, Henlein a Hlinka. Ich prot ľudovú a protištatnú politiku podporovali vládne socialistické strany. Vo vláde spolupracovali s agrárnikmi, ktorých práve krídlo paktovalo so Stříbrným a Henleinom. Boli v koalícii s buržoáznou reakciou, pritom však tvrdošijne odmietali jednotný front s komunistami. Pracovali na tom, aby v zárodku zadusili akýkoľvek odpor zo strany robotníctva proti fašizujúcej sa buržoázii. Prítom sa snažili nahovoriť socialistickým robotníkom, že revolučný program KSC vháňa roľníkov a mestské stredné vrstvy do náručia fašizmu. Klement Gottwald dal na toto ohováranie pádnu odpoveď a zdôraznil, že práve opak je pravda, lebo vládni socialisti kryjú, podporujú a spoluuskutočňujú útoky buržoázie na pracujúce robotníctvo a mestské stredné vrstvy. Skodlivosť tejto politiky spočívala v tom, že v očiach týchto stredných vrstiev sa kompromitovala robotnícka trieda. Stredné vrstvy strácajú dôveru v robotnícku triedu a dajú sa ľahko vziať do náručia ktorémukoľvek fašistickému demagógovi. Pred komunistami stojí úloha odvrátiť všetkých socialistických robotníkov, socialistické organizácie a všetky poctivé živly v socialistických stranách od politiky triednej spolupráce s buržoáziou, ktorá za danej situácie bola fakticky politikou spolupráce s fašizmom, a priviesť ich z pozície triedneho mieru na pozíciu triedneho boja.

Pri presadzovaní politiky ľudového frontu boja proti fašizmu vychádzala komunistická strana z uznesení Komunistickej internacionály, najmä jej VII. kongresu, ktorý svojimi zásadnými smernicami zmenil na základe skúseností bojov robotníckej triedy v Španielsku, vo Francúzsku i u nás v Československu politickú a taktickú líniu komunistických strán. Hlavnou otázkou, ktorou sa VII. kongres Komunistickej internacionály zaoberal, bola, ako možno zabrániť nástupu fašizmu a vojne. Ukázal, že je to možné, ak sa na základe „jednotného frontu“ vybuduje široký „ľudový front“, ktorý bude zahŕňať všetky antifašistické, demokratické a pokrokové sily národa a svojím postupom zabráni buržoázii nastoliť fašistický režim. VII. kongres Komunistickej internacionály uložil komunistickým stranám, aby uskutočňovali aktívnu boľševickú politiku, politiku masovú, aby sa postavili na čelo boja za obranu svojich krajín proti fašizmu, za národnú a štátnu nezávislosť a tým strhli do tohto boja všetky mierumilovné sily vlastnej krajiny, čím súčasne budú bojovať za vec celého medzinárodného robotníckeho hnutia. Komunistickej internacionále učila komunistické strany neobchádzať celonárodné otázky, ktoré lýbu masami a zaručujú spojenie robotníckej triedy s nimi.

Základom tejto aktívnej boľševickej politiky malo byť úsilie o vytvorenie jednotného frontu, boj za jednotu odborov, za jednotu pracujúcich dolu na závodoch. Na podklade takto vytvorenej jednoty robotníckej triedy bolo potrebné vybudovať široký ľudový front ako zväzok pracujúcich miest a dedín, ako nerozborný zväzok robotníckej triedy s ostatnými pracujúcimi v boji proti fašizmu.

Delegácia KSC na VII. kongrese Komunistickej internacionály, ktorej stanovisko tlmočil Klement Gottwald v prejave, ktorý vošiel do VII. zväzku, správne odpovedala na všetky pálčivé otázky, o ktoré sa zaujímali široké vrstvy pracujúceho ľudu. Ukázala smer, ktorým sa treba uberať, aby Komunistická strana Československa správne uplatňovala novú politickú a taktickú líniu v praktickej práci. Na domácej pôde sa však vedenie strany bez Klementa Gottwalda dopúšťalo hrubých chýb, ktoré skresľovali nové

úlohy o podporovalo fakticky reformistické strany a buržoáziu v jej protištátnej a protifudovej politike.

Na to, aby smernice VII. kongresu Komunistickej internacionály boli uvedené do života, bolo potrebné, aby si ich predovšetkým osvojila sama strana. Vedenie strany však miesto toho, aby mobilizovalo masy dolu na závodoch, aby ich viedlo do boja za splnenie generálnej línie, za splnenie vytyčených požiadaviek, obmedzilo sa na parlamentné boje.

Klement Gottwald upozorňoval, že robotnícka trieda má a musí využiť všetky pozície, ktorými disponuje v parlamente, obecných zastupiteľstvách a iných inštitúciách. Ale prameň sily robotníckych zástupcov je v samotnej robotníckej triede a v jej organizácii, v jej akcieschopnosti a vóli bojovať za vytyčené požiadavky.

Vedenie strany nepochopilo ani otázku správneho uplatňovania taktiky jednotného frontu a boja proti sociálreformistickým stranám.

I napriek ich zjavnej spolupráci s buržoáziou miesto toho, aby odhalilo ich protifudovú politiku pred tvárou širokých pracujúcich mäs, miesto toho, aby sa oprelo o drobný ľud, využilo jeho tlak zdola na presadenie robotníckych a roľníckych požiadaviek (zvýšenie miezd, zníženie daní a pod.), len dohovárало predsedovi sociálnej demokracie Hamplovi, predsedovi nemeckej sociálnej demokracie Czechovi a ďalším prisluhovačom buržoázie, aby ich získalo pre spoločný postup. Bola to chybná taktika, taktika špičkových rokovani miesto masovej práce.

Dalej sa prejavovali oportunistické úchylky v otázke obrany buržoáznej republiky, ktorá poskytovala, i keď oklieštené, práva robotníckej triedy a pracujúcemu ľudu. Obrana buržoáznej republiky proti fašizmu vyžadovala, aby bol usmernený útok proti tým časťam buržoázie, ktoré sa otvorene usilovali o nastolenie fašistickej diktatúry. Bolo potrebné bojovať proti opatreniam buržoáznej vlády, ktoré napomáhali upevneniu pozície fašistických strán. Vedenie strany však skreslilo líniu Komunistickej internacionály o ochrane republiky, začalo si ju vysvetľovať ako vzdanie sa boja so súčasným režimom. Klement Gottwald ukázal, že na ochranu republiky treba pozerat zo stanoviska záujmov robotníckej triedy. „Skutočná obrana republiky vyžaduje, aby sa splnili sociálne a hospodárske požiadavky nezamestnaných i zamestnaných robotníkov, pracujúcej mládeže a žien, pracujúcich roľníkov a živnostníkov a ostatných vrstiev pracujúceho ľudu.“ (*Spisy VII, 171.*)

Tieto chyby však neboli náhodné, treba tu vidieť činnosť triedneho nepriateľa, agenta západných imperialistov Slánskeho, ktorý svoju činnosť skrýval legitímáciou člena strany. Snažil sa podlomiť jednotu KŠC, rozleptať jej rady, aby pomohol buržoázi uskutočniť jej šíalené plány, zlomiť odpor robotníckej triedy, nastoliť fašistickú diktatúru a pripravovať nerušene za plnej spolupráce s hitlerovským Nemeckom svetovú vojnu.

Klement Gottwald v článku *Za správne uplatnenie línie VII. kongresu Komunistickej internacionály*, napsanom po návrate z Moskvy, odhalil korene chýb a ukázal, že hlavnou príčinou týchto nedostatkov a chýb je nedostatočná revolučná bdelosť a ostrážitosť tak v pomere k línii strany, k čistote jej politiky, ako aj ku kádrov, ktoré majú uskutočňovať politiku strany. „Oportunistická chyba — hovorí Klement Gottwald — sa nevyhliadne hotová, vyrastená, aby ju aj slepý mohol vidieť. Často ju môžeme spočiatku iba ťažko rozoznať. Na to treba naozaj boľševickú revolučnú bdelosť a ostrážitosť.“ (*Spisy VII, 11.*)

Takto Klement Gottwald učí stranu revolučnej bdelosti a ostrážitosti, ukazuje, aké nezdolierne škody prináša strane, robotníckej triede a pracujúcemu ľudu vôbec ľahostajný pomer k politike strany a jej praktickému uskutočňovaniu. Nevyhnutnosť bdelosti a ostrážitosti výrazne vynikla hlavne v ďalšom období, najmä po roku 1948, keď robotnícka trieda vedená KŠC prevzala vo zväzku s ostatnými pracujúcimi úplne moc do svojich rúk.

Významnú časť v VII. zväzku *Spisov* Klementa Gottwalda zaberajú state hovoriace o národnostnej otázke. Za situácie, aká boja roku 1936, ide predovšetkým o otázku, aké má miesto národnostný problém v politike ľudového frontu, alebo ako zabrániť tomu, aby sa menšinové, českým veľkokapitálom utláčané národnosti nestali oporou fašizmu. Česká buržoázia svojou politikou nacionálneho útlaku a diskriminácie nečeských národov priamo izolovala český národ, vzbudzovala nenávisť voči nemu a hnala vodu na mlyn Hitlerovi a Horthymu. Národnostný útlak využívali fašistické strany menšinových národností na rozduchovanie národnostných štvanic a rozbíjanie republiky. „Socialistickí“ vodcovia ohovárali komunistov, že ich národnostná politika ženie vodu na mlyn Hitlerovi, Horthymu a pilsudčíkom. Klement Gottwald na toto ohováranie odpovedá v článku *Za správne uplatnenie línie VII. kongresu Komunistickej internacionály* a zdôrazňuje, že je to práve

politika národnostného útlaku, ktorá ženie menšinové národy do náručia iredentizmu, a uzatvára: „Ak niečo môže utvoriť a utužiť bratský zväzok národov Československa, potom je to uskutočnenie rovnoprávnosti nečeského obyvateľstva vo všetkých otázkach: v sociálnych a hospodárskych, v oblasti politických práv, oblasti školskej, jazykovej, kultúrnej atď. Inak komunisti už tisíc ráz vyhlásili, že sú proti anšlusu, hoci aj jednej dediny k Hitlerovi, Horthymu alebo k fašistickému bloku.“ (*Spisy VII, 21.*)

KSC v tomto období bojovala za rovnoprávnosť národov, ukazovala, že jedine vtedy bude zaručená obrana republiky, ak sa menšinovým národom zabezpečí úplná hospodárska a sociálna rovnoprávnosť, pretože tieto národy boli utlačané a necitili sa v CSR doma. Na VII. sjazde KSC K. Gottwald vo svojom referáte ukázal, že musí byť vlastným záujmom pracujúceho ľudu v Prahe, Brne, Ostrave, aby dal so všetkou vážnosťou a rozhodnosťou na program dňa otázku za národnú rovnoprávnosť. „V českej verejnosti, medzi českým obyvateľstvom, medzi českým pracujúcim ľuďom treba presadiť, spopul'rizovať, urobiť majetkom ľudu heslo, že velezradcom je ten, kto slovenský, nemecký, poľský, ukrajinský a maďarský ľud utláča.“ (*Spisy VII, 145.*)

Z tohto hľadiska vychádzajú i uznesenia VII. sjazdu KSC, ktoré žiadajú, aby sa do nemeckých oblastí na Slovensku a na Zakarpatskú Ukrajinu vzhľadom na väčšiu nezamestnanosť dalo viac chleba, viac podpór, viac práce. Ďalej aby dostali Nemci, Slováci, Maďari, Ukrajinci a Poliaci toľko a také školy, aké potrebujú, aby boli zamestnaní v štátnych a verejných službách robotníci a úradníci podľa národnostného kľúča, aby bolo zaručené, že každý občan sa môže dohovoríť na úradoch a vo verejnom živote materinským jazykom a konečne aby nemeckí, slovenskí, maďarskí, ukrajinskí a poľskí roľníci dostali pôdu na účel bývalých šľachtických latifundistov, zvyškárov a štátu a aby sa títo roľníci, ako aj živnostníci vymanili z dlhov a chránili pred exekútormi.

Takto obrana republiky bola postavená aj na širokú národnostnú základňu. Klement Gottwald vo svojich prejavoch vysvetľoval, že najlepšou zárukou obrany republiky a národnej samostatnosti každého národa proti fašistickým útočníkom je moc spočívajúca v rukách ľudu. Tak napr. v prejave k pracujúcim v Duchcove hovorí: „Nemecké pracujúce obyvateľstvo má všetky dôvody byť nespokojné. Ale skladať dôveru v Henleina a jeho patróna Hitlera znamená robiť capa záhradníkom... Cesta k slobode nemeckého ľudu vedie cez zvrhnutie Hitlerovho režimu v tretej ríši. Záchrana nemeckého ľudu v Sudetách je v bratskej solidarite a v spoločnom boji s pracujúcim ľuďom všetkých ostatných národov Československa...“ (*Spisy VII, 190.*)

Záverom prejavu zdôrazňuje, že utvorením jednotného a ľudového frontu bude buržoázia nielen prinútená splniť požiadavky pracujúcich, ale proletariát sa stane i víťazom.

Na verejnej schôdzke v Bratislave odhaľuje Klement Gottwald plány reakcie, ukazuje na nebezpečenstvo, ktoré hrozí republike jednak zo strany hitlerovského fašizmu a ďalej zo snáh vnútornej reakcie vohnať republiku do náručia Hitlera. Ukazuje na politiku Hlinkovej ľudovej strany, na politiku Sidorovej kliky v jej vedení, ktorá zahŕňovala nefašistické masy do tábora reakcie. Upozorňuje pracujúcich Slovákov, kto chce chlieb, práva a slobodu, nemôže ísť s Eszterházym, Henleinom, Stříbrným a spol., ale musí bojovať spoločne s českou robotníckou triedou proti českej i slovenskej buržoázii, ktorá ťahá národ pod fašistické jarmo. „Orientovať sa na Varšavu a na Berlín, tleskať Eszterházymu, to nie je práca pre chudobného slovenského sedliaka a práve tak málo osoží chudobnému slovenskému ľudu, keď sa táto klika orientuje na agentov českého veľkokapitálu Stříbrného, Kramáča, Vraného a spol.“ (*Spisy VII, 305.*)

Siedmy zväzok *Spisov* Klementa Gottwalda nám ukazuje, ako KSC bojovala za obranu buržoáznej republiky a pritom nespúšťala zo zreteľa konečný cieľ, porážku buržoázie a nastolenie diktatúry proletariátu. Clánky obsiahnuté v VII. zväzku ukazujú, že cesta k diktatúre proletariátu je veľmi zložitá, s mnohými prekážkami, ktoré musí robotnícka trieda vedená KSC neustále prekonávať. Je to boj, ktorý zväzka KSC, aby získala jednotlivé zložky národa do protifašistického tábora a uschopnila takto robotnícku triedu na porážku buržoázie. Jednotlivé state zo VII. zväzku ukazujú, ako KSC nadväzovala na najdrobnejšie požiadavky pracujúceho ľudu, robotníkov, roľníkov a ostatných pracujúcich. ako bola v neustálom spojení s najširšími vrstvami ľudu a bojovala za ich záujmy. Je pre nás súčasne poučením, ako treba v súčasnom období vykonávať masovú politiku, ako bojovať proti sociáldemokratickým prežitkom za správne uskutočňovanie uznesení strany a vlády, za urýchlenu výstavby socializmu v našej vlasti.

Fr. Peierský

Roky 1937—1938 sú rokmi, ktoré mocne zatriasli Európou a osudovo zasiahli do histórie všetkých európskych štátov. Spojená svetová imperialistická reakcia, či už priamo alebo zahalene, podporovala útočné plány Hitlera na zotročenie európskych národov. Tieto roky sú predohrou ťažkých čias najmä pre národy Československej republiky. Vtedy vládnúca buržoázia pripravovala najmenejšie stránky našich národných dejín. Jediným činiteľom, ktorý videl udalosti v pravom svetle, ktorý videl, kam speje vývin v medzinárodnej situácii a akú úlohu v tejto spleti udalostí má Československo, a ktorý sa usiloval zabrániť katastrofe, bola komunistická strana. Bola to Komunistická strana Československa, ktorá už od samotného nástupu hitlerovského fašizmu na javisko dejín varovala vládnuce kruhy, organizovala hrdinský boj na obranu republiky a po celý čas sa usilovala utvoriť jednotný ľudový front všetkých statočných občanov na obranu demokracie, slobody a svetového mieru proti bezočivým a stále agresívnejším útokom nemeckého fašizmu. Kým buržoázia pripravovala zradu na národnej a štátnej zvrchovanosti, Komunistická strana Československa bola skutočnou predstaviteľkou národa, ktorá viedla až do poslednej chvíle všetok náš ľud do boja za obranu vlasti, opierajúc svoje úsilie o najväčšiu pomoc, o Sovietsky sväz.

Najcennejšími dokumentmi a najlepším prameňom štúdia pre poznanie tohto obdobia sú články a prejavy Klementa Gottwalda a vyhlásenia ÚV KSC, ním formulované, ktoré obsahuje VIII. zväzok zobraňaných *Spisov* Klementa Gottwalda. Články a prejavy zahŕňujú obdobie od januára 1937 až do 11. októbra 1938.

Medzinárodná situácia v rokoch 1937—1938 prebiehala v ovzduší úporného úsilia sovietskeho ľudu a všetkých demokratických síl na udržanie svetového mieru, ale zároveň už aj v ovzduší hrdinského boja španielskeho ľudu proti barbarskému, krvavému fašizmu, v ovzduší útočnosti japonského militarizmu na Čínu, v znamení príprav Hitlera na nové výboje, namierené v konečných dôsledkoch na Sovietsky sväz, na baštu svetového mieru a ochranu štátnej i národnej suverenity európskych štátov.

V tých rokoch v Československu prebiehalo oživenie výroby. Nemalo to však za následok vzostup životnej úrovne, ale skôr naopak. Kapitalistické zisky často prevyšovali zisky z čias najvyššej konjunktúry, ale životná úroveň robotného ľudu ostala na stupni z čias najväčšej krízy (*Spisy VIII*). Jednou z hlavných úloh, ktoré v boji na obranu republiky proti fašizmu a v boji za jednotný ľudový front stáli pred komunistickou stranou, ako to dokazuje uznesenie ÚV KSC z 8. a 9. mája 1937 pod názvom Zvýšenie životnej úrovne na programe dňa, bol problém zvýšenia životnej úrovne všetkého pracujúceho ľudu. A Klement Gottwald v mene komunistickej strany kladie skutočné reálne požiadavky, od vyriešenia ktorých závisel priamo osud republiky. Boli to predovšetkým: zvýšiť kúpnu silu zamestnancov zvýšením platov a znížením cien, zadovážiť nezamestnaným prácu a k tomu zaopatrť finančné prostriedky predovšetkým od kapitalistov, bánk a poisťovní, uskutočniť národnostné vyrovnanie, pomôcť pracujúcim roľníkom, dať vyššie ceny maloľalčím a domkárom, znížiť ceny krmív, oddziť roľníkov, uskutočniť dôslednú parceláciu veľkostatkárskej a zvyškárskej pôdy a i.

VII. kongres Komunistickej internacionály vytyčil pre komunistické strany úlohu organizovať široký, jednotný ľudový front proti fašizmu. VII. sjazd Komunistickej strany Československa konkretizoval toto uznesenie na pomery v Československu a jedným z prvých predpokladov úspešného vytvárania ľudového frontu bolo zjednotenie robotníctva cestou odborov. V Československu totiž každá politická strana mala svoje odborové organizácie a tieto sa trieštili tak po líniu politickej, ako i nacionálnej a konfesionalnej. Klement Gottwald v článku *Odborové zjednotenie na program dňa* poukazuje na tento neduh, no zároveň ukazuje, že myšlienka odborovej jednoty nie je cudzia robotníctvu. Na mnohých miestach republiky dochádzalo k spoločným schôdkam, najmä po februárovom sjazde Priemyslových odborových sväzov. V ceste odborovému zjednoteniu však stáli reformistickí vodcovia, ktorí v odboroch uskutočňovali politiku podriaďovania odborových organizácií záujmom buržoázie.

Najlepšou príležitosťou na zjednotenie robotníctva boli prvé máje. Komunistická strana pred prvým májom vždy vyzývala robotnícku triedu k spoločným manifestáciám. No predáci reformistických strán nikdy nepristúpili na spoločnú oslavu tohto sviatku práce, čo bolo len na škodu robotníctva a bezpečnosti republiky. V článkoch Klementa Gottwalda sa najjasnejšie odzrkadľuje zradný postup sociáldemokratických vodcov, páchaný na robotníckej triede Československa. Robotníci bez rozdielu politickej príslušnosti išli za programom Komunistickej strany Československa, lebo idea spoločného postupu

im bola blízka. Boli odhodlaní brániť republiku, ktorá síce nebola šťastným domovom pracujúceho ľudu, ale so svojimi buržoáznodemokratickými slobodami bola pre pracujúci ľud omnoho výhodnejším štátnym útvarom ako fašistická diktatúra.

Clánky Klementa Gottwalda, aj pokiaľ ide o zjednotenie robotníctva, majú medzinárodný význam. Klement Gottwald spájal svoju činnosť vo vedení Komunistickej strany Československa s činnosťou v Komunistickej internacionále. Ako člen politického sekretariátu Komunistickej internacionály bojoval za spoločný postup Komunistickej internacionály so Socialistickou robotníckou internacionálou na ochranu svetového mieru a žiadal, aby podľa uznesenia Socialistickej robotníckej internacionály a Medzinárodného odborového združenia organizovali sociálni demokrati pomoc bojujúcemu Španielsku, a to predovšetkým od vlád, ktoré boli členmi Spoločnosti národov (*Spisy VIII, 140*).

Vážnym problémom, od vyriešenia ktorého záležala v podstatnej miere celistvosť a nedotknuteľnosť Československej republiky, bola otázka národnostná, a to predovšetkým v rokoch 1937—1938 národnostná otázka sudetonemecká. V celom rade protifašistických prejavov, prednesených na schôdzkach v sudetských krajoch, Karlových Varoch, v Chebe, v Jablonci nad Nisou, v Tepliciach, v Chomutove a inde, žiadal vyriešiť sudetonemeckú otázku na základe demokratického vyrovnania. Jediné demokratický postup vlády voči požiadavkám sudetských Nemcov mohol zabrániť Henleinovmu vyčineniu, ktorý ako priamy agent Hitlera prostredníctvom svojej strany — SDP — rozvracal republiku zvnútra, podľa pokynov Berlína.

Výčiny Henleinovej strany sa neobmedzovali len na české pohraničie. Táto strana organizovala svoju protištátnu sieť aj na Slovensku, predovšetkým v krajoch obývaných nemeckým obyvateľstvom. Na Slovensku našla SDP spojencov v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane a v irendentickej strane Eszterházyho. Tieto agentúry Hitlera si vzájomne pomáhali a tleskali svojim činom a tak vtedy, keď vládnúce kruhy zatvárali oči nad zjednocovaním týchto rozbijačských strán, Klement Gottwald poukazoval, aké nebezpečenstvo, priamo smrteľného dosahu, hrozí pre náš štát z tejto strany (*Spisy VIII, 231*).

Komunistická strana Československa, neúnavne bojujúc za spravodlivé riešenie sudetonemeckej otázky, poukazovala na korene nespokojnosti sudetských Nemcov, na korene triednych neprávostí, ktoré páchali českí a nemeckí kapitalisti na nemeckom ľude v Sudetách bez rozdielu, a zároveň žiadala, aby vyrovnanie na základe národnej rovnoprávnosti prinieslo „nemeckým nezamestnaným prácu a väčšie podpory; nemeckým robotníkom lepšie mzdy a pracovné podmienky; nemeckej pracujúcej inteligencii a mládeži viac pracovných možností...; nemeckým roľníkom zníženie daňového a nájomného bremena a oddelenie; nemeckým živnostníkom viac možnosti zárobku a ochranu pred kartelmi a veľkokapitalistami; nemeckým deťom lepšie školy; všetkým občanom nemeckej národnosti možnosť dorozumieť sa so všetkými úradmi vo svojej materčine.“ (*Spisy VIII, 78*). Uskutočnenie týchto požiadaviek a vytvorenie ľudového frontu všetkých antifašistických sil od Sudet až po Karpaty bolo reálnym podkladom, na ktorom sa mohlo účinne zabrániť bližiacej sa katastrofe.

Komunistická strana Československa a jej predstaviteľ Klement Gottwald v záujme obrany republiky a vytvorenia ľudového frontu všetkých, bez rozdielu politickej a národnostnej príslušnosti, nastoľoval na program dňa problém národnostnej otázky slovenskej. V intenciách Klementa Gottwalda predkladá súdruh Široký na celoslovenskej konferencii Komunistickej strany Československa 16. mája 1937 v Banskej Bystrici *Plán hospodárskeho sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska*, ktorý obsahoval celý rad životne dôležitých otázok pre slovenský ľud. Tento plán, navrhujúci hospodárske, sociálne a kultúrne povznesenie Slovenska, aby sa dostalo na úroveň s českými krajinami, zostavený na základe možnosti v buržoáznodemokratickej republike, priamo súvisel s obranou republiky. V duchu týchto smerníc, odhaľujúc zradné úmysly Hlinkovej strany, nesú sa prejavy Klementa Gottwalda, ktoré povedal za svojho pobytu na Slovensku 30. a 31. júla 1938 v Košiciach. Klement Gottwald znovu odsudzuje buržoáznu teóriu čechoslovakizmu a formuluje jasné stanovisko komunistickej strany vo veci národnostného štátu voči Slovensku. „Problém povznesenia slovenského národa — hovorí — to je problém úpravy postavenia Slovákov v duchu jednoty medzi Čechmi a Slovákmi. Toto povznesenie sa musí týkať nielen určitých horných vrstiev slovenského národa, ale predovšetkým ľudu, robotníctva. Preto splnenie jeho požiadaviek je nevyhnutnou podmienkou pre riešenie slovenského problému.“ (*Spisy VIII, 259*.)

Politika komunistickej strany v tomto období vychádzala z danej medzinárodnej politickej situácie a sledovala životné záujmy národov Československa. No vládnuce triedy, hájaj svoje triedne záujmy, dali prednosť zrade na záujmoch českého a slovenského ná-

roda pred riešením požiadaviek ľudu, ktoré nastoľovala komunistická strana. A na túto triednu politiku buržoázie všetok československý ľud veľmi doplatil.

Medzinárodný dosah majú aj články Klementa Gottwalda, v ktorých geniálne analyzuje medzinárodnú situáciu, odhaľuje agresívne ciele Hitlera v Španielsku, Mussoliniho v Abesínsku a mikáda v Číne a ich úzku spoluprácu so západnými imperialistami. Predvídavo ukazuje, kam speje politika spojenej svetovej reakcie. „Vlády... predovšetkým Anglicka, Francúzska a Spojených štátov zrejme vedia, o čo koniec-koncov ide Hitlerovi, Mussolinimu a mikádovi, čiže robia, ako sa hovorí, »kam vietor fúka«. A aj tak roky a roky robia takú politiku, ktorá dodáva vojnovým podpačom odvahy, áno, ktorá ich priamo musí zväzť na nové výpady“ (*Spisy VIII*, 189). A ani do roka, čo Klement Gottwald napísal tieto riadky, uskutočnili sa jeho slová do poslednej litery. Skutočnosťou sa stali nové výpady hitlerovského Nemecka a po anšluse Rakúska ako prvá obeť padla Československá republika, ktorú vydal Hitlerovi sa svorne dohodli západné imperialistické štáty za tichého súhlasu zradných „socialistických“ predstaviteľov buržoáznej vlády našej republiky.

Hitlerovská útočnosť sa neobmedzila len na Československo, ale sa rozšírila skoro na všetky európske štáty. Výbojný fašistického dravca smerovala predovšetkým na Sovietsky sväz, na krajinu socializmu a mieru.

Sovietsky sväz bol oporou aj našim národom v boji proti hroziacemu fašistickému nebezpečenstvu. Klement Gottwald ako funkcionár Komunistickej internacionály za svojho pobytu v Moskve mal rozhovor s J. V. Stalinom o postavení Československa, ktorého zvrchovanosť a bezpečnosť bola viditeľne ohrozená. J. V. Stalin tlmočil postoj Sovietskeho sväzu voči Československu, aj pokiaľ išlo o jeho obranu. A tak doma, v Československu, Klement Gottwald na otázky mnohých, čo budú robiť spojenci Československa, mohol najpresvedčivejšie a najbezpečnejšie odpovedať, že „nedajú nás, ak sa sami nedáme.“ (*Spisy VIII*, 216). So Sovietskym sväzom mala republika spojeneckú zmluvu viazanú síce na Francúzsko, ale Sovietsky sväz bol ochotný prísť na pomoc aj vtedy, ak by nám Francúzsko pomoc neposkytlo. Išlo len o to, aby vláda republiky o túto pomoc požiadala. No vláda republiky o pomoc Sovietskeho sväzu nepožiadala, ale robila tak, ako jej velili úzke triedne záujmy a vydala republiku bez boja hitlerovskému fašizmu.

V dvoch článkoch *Bodka na i* a *Trochij vo zväzku s Hitlerom* odhaľuje Klement Gottwald sprisahaneckú tvár Trockého a jeho agentov.

V máji 1938 sa nemecký fašistický útočník poučil, že neprišiel „deň, ktorý mal prísť“, presvedčil sa, že nemožno podceňovať lásku k vlasti a silu československého ľudu. Rozhodný krok Československa, pohotový nástup nášho ľudu do zbrane na obranu republiky spôsobil útočníkovi neprijemné prekvapenie. „Ukázalo sa správne to, čo komunisti vždy hovorili, že politika ústupkov útočníka len povzbudzuje a že odhodlanosť na obranu je najlepšou obranou mieru“ (*Spisy VIII*, 219). Ukázalo sa, že sa veľmi zmylili tí, ktorí si mysleli, že ľud pôjde dobrovoľne pod hitlerovské jarmo. Komunistická strana bola stále v pohotovosti a robila všetky opatrenia, aby fašistické nebezpečenstvo nielen zahнала, ale celkom porazila. To sa mohlo stať jedine vtedy, keď sa upevní jednota ľudu, predovšetkým jednota robotníctva, keď sa tvorí jednotný ľudový front, ktorý bude ovládať pevná vôľa a schopnosť brániť sa. „Brániť sa všemožne, všetkými prostriedkami. Brániť sa zubami — nechtami. Biť sa o každú chalúčku, o každú dedinu.“ (*Spisy VIII*, 278) Také bolo odhodlanie komunistickej strany.

Keď útočník videl, že jeho plány sú zmarené, vyvinul nátlak jednak na západné mocnosti, jednak na domácu buržoáziu. Napnutý pomer medzi Československom a Nemeckom mal vyriešiť v mene mocností lord Runciman. No jeho „riešením“ bolo — pripraviť kapituláciu Československa.

Československý ľud prežíval v jeseni 1938 búrlivé chvíle. Mohutné manifestácie a demonštrácie boli prejavom nespokojnosti a krajnej rozhorčenosti voči postupu buržoáznej vlády. 22. septembra 1938 Klement Gottwald oznámil pred poslaneckou snemovňou že sa utvorila nová Československá vláda. (*Spisy VIII*, 304). Ze vláda buržoázie nie je schopná hájiť zástavu ani buržoáznodemokratických slobôd a že zástavu národnej nezávislosti a zvrchovanosti hodila cez palubu, dokázali nasledujúce septembrové dni roku 1938 a ďalší osud Československej republiky.

Komunistická strana, vyjadrujúc vôľu celej robotníckej triedy a národa, obracala sa k národom celého sveta a dokázala, že český a slovenský národ, jednotný v zbrani, nedá dobrovoľne hlavu na klát hitlerovskému katovi, ale že je pevne odhodlaný brániť republiku. No západné mocnosti v zhode s domácou buržoáziou zradili československý ľud a vydali národy republiky na pospas krvavému nemeckému fašizmu. Československá

vláda 30. septembra 1938 hanebne kapitulovala. Protiústavne a bez boja vydala útočníkovi veľké oblasti republiky. Tento čin bol motivovaný, ako dokazuje Klement Gottwald 11. októbra 1938 v stáлом výbore Národného zhromaždenia, triednymi záujmami reakčnej veľkoburžoázie v Anglicku a vo Francúzsku, ktorými chcela v Mnichove na úct Československa zachraňovať Hitlerov režim. Aj triedne sily reakčnej buržoázie v Československu velili kapitulovať a obetovať záujmy štátu, republiky a národa triednym záujmom veľkoburžoáznej smotánky. Bolo to ďalekosiahle sprisahanie proti ľudu, proti republike a proti demokracii. (*Spisy VIII, 322.*)

Mníchovskou dohodou nebola zrada na Československej republike ešte dokončená. Komunistická strana, chápuč vážnosť situácie, mobilizovala všetky svoje sily na budovanie štátu i na zmenšenom území a chcela mať podiel pri riešení budúcich problémov. No udalosti v jeseni 1938 boli len jasnou predzvesťou ešte horšej potupy a zrady. Zahraničná a domáca reakcia dovŕšila svoje dielo úplným rozbitím republiky vytvorením protektorátu Čiech a Moravy a vytvorením tzv. slovenského štátu. Nasledujúce roky temna a poroby však potvrdili, že Komunistická strana Československa a všetok ľud nemá nič spoločného so zradou spáchanou na národoch republiky. Potvrdil to celý národnooslobodzovací boj v rokoch druhej svetovej vojny.

Okrem zásadných prejavov a článkov do VIII. zväzku *Spisov K. Gottwalda* sú pojaté aj súčasné kratšie články, poväčšine pozdravy, zvýrazňujúce proletársky internacionalizmus a solidaritu československého ľudu napr. s väznenými vodcami komunistických strán a i.

Osmy zväzok *Spisov K. Gottwalda* je nedoceníteľným dokumentom politiky Komunistickej strany Československa, ktorá viedla naše národy do boja proti fašistickému nepriateľovi. Je obrazom pomerov v Československu so zvláštnym zreteľom na Sudety, je výrazom postoja Komunistickej internacionály k medzinárodnej situácii a svedkom triednej zrady zahraničnej a československej buržoázie na osudoch národov nielen Československej republiky, ale aj ťažkou obžalobou imperialistických štátov za zločiny, ktoré sa páchali na národoch celej Európy počas Hitlerovho panstva za druhej svetovej vojny.

M. Vartíková

JÁN HORÁRIK, BOJ S HIERARCHIOU A CIRKVOU V ROKOCH 1841—1845

Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1953. Strán 210 (E 6).

Horárikovo dielo *Boj s hierarchiou a cirkvou v rokoch 1841—45* vyšlo prvýkrát roku 1847 nemecky v Lipsku. Od tých čias prešlo viac ako sto rokov a dielo sa dostáva do rúk slovenských čitateľov až dnes. Pre svoj proticirkevný obsah nemohlo vyjsť vo feudálnom Uhorsku a ani buržoázna ČSR mu nevenovala z pochopiteľných príčin pozornosť.

Horárikovo dielo je v podstate stručné opísanie prvého úseku jeho vlastného života, zamerané hlavne na roky 1841—45, keď u neho vrcholil boj proti katolíckej cirkvi a jej hierarchii. Celé dielo je ostrou, miestami ironizujúcou kritikou pomerov v rímskokatolíckej cirkvi Uhorska. odsúdením života vysokej hierarchie, jej obmedzenosti a myšlienkovovej zadubenosti. Súčasne je to však aj pokus filozoficky vyvrátiť dogmatizmus cirkevnej náuky a poukázať na jeho škodlivosť, pričom Horárik neostáva len na pôde filozofie, ale správne chápuč úlohu cirkvi v Uhorsku ako oporu feudálneho poriadku snaží sa prakticky vyriešiť pomer cirkvi a štátu.

Horárik svoje úvahy prepleta vysvetľovaním vlastnej cesty rozchodu s cirkvou, ktorej bol pôvodne kňazom, takže osobne sa veľmi dobre zoznámil so životom hierarchie a dobre poznal pomery v r. k. cirkvi, čo mu umožňovalo presvedčivo poukázať na jej reakčnosť.

V prvých kapitolách sa veľmi stručne zmieňuje o svojom pôvode a štúdiách. I keď o tom nehovorí, je pravdepodobné, že prvým a dosť rozhodujúcim činiteľom pri Horárikovom rozchode s cirkvou musel byť práve jeho pôvod. Pochádzal z chudobnejšej rodiny remeselníka. Bohatstvo „cirkevných otcov“, stojace v protiklade s biedou ľudu i s postavením jeho rodiny, bolo iste vážnym momentom v jeho myšlienkovom vývine smerom k demokracii.

Rozhodujúce obdobie pre Horárikov odklon nastal v rokoch 1841—45, keď vznikol silný rozpor medzi mladou buržoáziou a cirkvou o miešané manželstvá. Horárik poznal racionalistické názory, uplatňujúce sa i v maďarskom nacionálnom hnutí a v spore okolo

tejto otázky otvorene prechádza do tábora buržoázie. Na Horárika pôsobilo najmä štúdium mladohegeliánskej filozofie, ale aj rad ďalších skutočností. Najväčšou a najrozhodujúcejšou, podľa našej mienky, bola skutočnosť, že Horárik už od svojich študijných čias stál v strede myšlienkových prúdov, ktoré vtedy hýbali celou uhorskou spoločnosťou a ktoré boli v protiklade s postavením a s cieľami cirkvi. Horárik bol blízko politického ruchu a nie je náhoda, že roku 1848 sa stal jedným z ideológov ľavého smeru v uhorskej buržoáznej revolúcii, bojovníkom proti feudalizmu a jeho opore — cirkvi.

Účasť Horárika pri zakladaní študentského jazykovzdelávacieho spolku v peštianskom seminári ešte roku 1830 jasne dokazuje, že už počas štúdia veľmi silno dozrelo v ňom buržoázne povedomie. Toto vlastne potvrdzuje aj *Boj* a jeho úzko triedne buržoázne hľadisko.

Horárikov *Boj* je preto tiež jedným z dokumentov prípravy buržoáznej revolúcie v Uhorsku, jej odrazom v oblasti filozofie. Je vlastne pokusom o filozofické odôvodnenie názorov mladšej buržoázie a odrazom tých ekonomických zmien, ktoré sa v krajine práve vtedy odohrávali. Je dokumentom ideologického vývinu jedného z činiteľov uhorskej revolúcie. I keď v podstate zachycuje najmä roky 1841—1845, predsa nám odhaľuje, ako z racionálneho mysliteľa, z človeka, ktorý študuje a je spojený s ľuďmi, zákonite vyrastá bojovník nielen proti cirkvi a feudalizmu, ale aj proti vykorisťovaniu vôbec.

Veľmi ťažko je jednoznačne označiť a definovať ideologický smer, ktorý Horárik vo svojom *Boji* zastáva. Horárik nie je filozoficky vyhranený a v jeho *Boji* sa priplietajú rôzne, i protichodné ideologické smery, utopicko-socialistického zafarbenia, prvky Feuerbachovej filozofie a najviac mladohegeliánske myšlienky. V *Boji* Horárik ešte neprešiel ani jeden z filozofických prúdov svojej doby, takže ho nemožno bez výhrad označiť za demokratického humanistu, ako ho označil doc. Dubnický v obsírnej úvodnej štúdiu *Boja*. Spleť ideológií, ktorú *Boj* obsahuje, vyplýva u Horárika predovšetkým z jeho nevyhranosti k určitej politickej skupine uhorskej buržoázie v tomto období. Preto iba na základe *Boja* je ťažko určiť aj presný politický charakter Jána Horárika. Pred rokom 1848 (*Boj* sa už nedotýka ďalšieho obdobia jeho života) podporuje ho z pochopiteľných príčin buržoázia bez rozdielu. Preto má iste i s liberálnou buržoáziou veľa spoločného. Napriek tomu, už aj vtedy musíme vidieť veľkosť jeho osoby v porovnaní s ostatnými buržoáznymi ideológmi, ktorá spočíva v tom, že on svoj boj proti cirkvi ako opore feudalizmu myslí a vedie od počiatku úprimne. U Horárika niet tej zákonytej kompromisníckosti, ktorá charakterizuje buržoáziu vo všeobecnosti. On od začiatku svojho boja je viac než obyčajný buržoázny ideológ. Potvrdzuje to najmä rok 1848, keď hnutie máš rozdeľuje tábor buržoáznej demokracie na dva fronty a Horárik už smelo stojí v prvej línii najradikálnejšieho smeru. Horárikova činnosť za revolučného roku 1848 ho už aj politicky charakterizuje veľmi pevne ako radikálneho demokrata.

Ak sa z takéhoto hľadiska dívame na Horárikov prípad, prichádzame k záveru, že *Boj* i celý jeho život v tomto období je vlastne dokumentom individuálneho odpútavania sa príslušníka mladšej buržoázie od konfesionalnej závislosti, pričom jeho prípad je cenný preto, že je pre mladú buržoáziu typický. I Horárik vychádza z racionalizmu a odvoláva sa na prirodzené právo človeka podobne ako väčšina buržoázných ideológov tej doby.

Pre správne hodnotenie Horárikovho diela i osoby je dôležité, kedy Horárik svoj *Boj* písal. Nemožno rozhodne prijať dátum listov O troch naničhodnostiach, ktoré vznikli pravdepodobne v štyridsiatych rokoch XIX. stor., a nie roku 1831, ako uvádza Horárik. Politické a ideologické vyzrievanie Horárika z obdobia jeho druhého pobytu v Pešti a ideologická príbuznosť listov O troch naničhodnostiach prihovára sa tiež za dátum okolo rokov 1840. Toto dátum by ďalej potvrdzovala aj skutočnosť, že Horárik tak otvorene, nezaobalene a miestami až ironicky písal až vtedy, keď sa mu podarilo vymaniť z osídlel cirkevnej hierarchie, keď už stál mimo jej moci. Stalo sa tak až po roku 1837.

Rozsiahlu úvodnú štúdiu k slovenskému prekladu Horárikovho diela napísal doc. dr. J. Dubnický. Informuje v nej o autorovi *Boja* a pokúša sa zaradiť toto dielo do uhorských a európskych súvislostí. Doc. Dubnickému sa podarilo splniť túto úlohu iba sčasti najmä preto, že sa nesústredil na podstatné znaky a myšlienky Horárikovho diela, takže čitateľ sa dozvie síce o politickom hodnotení, ale nemá predstavu, na základe čoho Horárika tak hodnotil. Bolo by sa preto žiadalo venovať viac pozornosti práve tým obdobiam, ktoré nie sú v *Boji* zachytené. Ide o obdobie po roku 1845 a najmä o roky 1848—49. Tie črty, ktoré doc. Dubnický uvádza z tohto obdobia, viac by vyviacali, než potvrdzovali konečnú charakteristiku Horárikovej osobnosti. Správne by snáď bolo uviesť jeho modlitbu k ľudu (z 31. decembra 1849, Budúcnosť) a také články zo 14. apríla, kde žiada poštátni kapitál a premeniť ho na ľudový a pod.

Vo svojej štúdií doc. Dubnický tvrdí, že Horárik sa vo svojom *Boji* nestavia otvorene a výslovne na stanovisko určitej triedy, ale jednako to svedčí o tom, že stál najbližšie k buržoázii. *Boj* nemôžeme teda chápať ako dokument proticirkvebného boja proletariátu, ani ako prejav príslušníka neurčitej triedy ale ako prejav buržoázneho mysliteľa. Práve z tejto skutočnosti vyplývajú aj tie politicky slabšie a ideologicky nie vždy správne závery *Boja*. Uvodná štúdia práve preto mala jasnejšie ukázať na politický a ideologický rast Horárika, aby potom čitateľ mohol pochopiť politické zhodnotenie jeho osobnosti. Myslíme, že tento moment vývinu a rastu je i dnes pre nás závažný a z tohoto diela snáď najdôležitejší. No na to by bolo bývalo potrebné ešte hlbšie načrieť do ideového prúdenia štyridsiatych rokov XIX. stor. v Uhorsku a prihladiť bližšie i na slovenské prostredie, v ktorom vyrastal práve v týchto rokoch aj Ján Palárik, osobnosť veľmi podobná Horárikovi, ktorého vývoj vo vzťahu k cirkvi a pokrokovým prúdom nešiel však takým smerom ako u Horárika.

L. Soltýs

DANIEL RAPANT, SEDLIACKE POVSTANIE NA VÝCHODNOM SLOVENSKU ROKU 1831.

(I. diel Dejiny, II. Diel zväzok 1, 2 Dokumenty). Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1953.

Povstanie poddaných roľníkov na východnom Slovensku roku 1831 slovenská historiografia ešte nálezite nepreskúmala a nezhodnotila. Prvý významnejší pokus v tomto smere urobil vo svojej drobnej práci pokrokový slovenský historik A. Markuš, ktorý však v začatej práci nemohol pokračovať, keďže padol v boji za slobodu. Otázky historického významu povstania, príčiny jeho vzniku, ako aj jeho rozsahu slovenskí historici ešte nedoriešili, ba nevyporiadali sa dôsledne ani s falšovaniami, ktorými opriadla povstanie maďarská feudalna a buržoázna historiografia. Splnil túto úlohu sa podujal prof. D. Rapant vo svojej práci *Sedliacke povstanie na východnom Slovensku roku 1831*. Takto to aspoň sľuboval v úvode a takto hovorí aj záložka obálky, kde sa doslovne píše, že prácou prof. Rapanta dostáva sa našej vede a našej verejnosti konečne zásadného prehodnotenia a nového zhodnotenia udalosti (rozumej: povstania) svojím spôsobom významnej, no doteraz z rozličných dôvodov znehodnocovanej a zaznávanej. Do akej miery splnila práca vytýčený cieľ a nakoľko je oprávnené a pravdivé hodnotenie práce na záložke, pokúsime sa ukázať v tejto recenzii.

Rozsiahla práca prof. Rapanta pozostáva z dvoch dielov. V prvom diele podáva autor vlastné dejiny povstania a v druhom uverejňuje pramenný materiál (dokumenty) o povstaní. Prv než pristúpime k vlastnému hodnoteniu prvého dielu, t. j. k hodnoteniu autorskej práce o povstaní, dotkneme sa aspoň krátko vydania dokumentov v druhom diele.

Edícia dokumentov, obsiahnutá v dvoch zväzkoch druhého dielu, obsahuje celkove 162 dokumentov vzťahujúcich sa na povstanie poddaných roľníkov. Co sa týka charakteru dokumentov edície, ide tu o úradný materiál, resp. o výber takéhoto materiálu. Jeho zozbieranie, výber a príprava pre vydanie je nesporné práca záslužná. Záslužná tým viac, že edícia nám sprístupňuje dokumenty, z ktorých značná časť pochádza zo zahraničných archívov. Ináč však musíme hodnotiť vlastné vydanie. Keďže tu ide čiste o úradný materiál, teda o materiál feudálnych vládnúcich tried, ktorý podáva jednostranný feudálnotriedny pohľad na povstanie, bolo by bývalo žiadúce, aby autor doložil dokumenty širšími a hlavne kritickými registami. Pravda, autor môže namietat, že tu ide o vedeckú edíciu, a nie o populárne vydanie. No domnievame sa, že vedecká hodnota vydania by tým nielenže nebola utrpela, ale opačne, ešte vzrástla. K dokumentom nebudú siahať len vedci, ale iste budú z nich čerpať aj naši spisovatelia a umelci a tak ich orientácia a správne chápanie náplne a povahy materiálu by sa týmto veľmi uľahčilo. Tento nedostatok vydania vystupuje tým viac, že na triednu povahu týchto dokumentov a na opatrný prístup k nim autor neupozornil ani v úvode.

Ďalší nedostatok vidíme v tom, že autor nepojal do edície ani jediný dokument, ktorý by priamo poukazoval na sociálnu a hospodársku situáciu poddaných, z ktorej povstanie vyrástlo. Podľa našej mienky, ak dokumenty mali zhrnovať základný materiál k dejinám povstania, je veľkým nedostatkom edície, že autor materiál tohto druhu opomenul. Edícia dokumentov nám takto vlastne nepredstavuje materiál na objasnenie celej problematiky povstania, ale nám podáva len obraz o povstaní, ako ho videla, resp. vytvo-

řila feudálna vládnuća trieda. Pravda, týmto nechceme povedať, že edícia dokumentov i v tejto podobe nie je cenná, no rozhodne nie je tým, čím by mala byť. V budúcnosti bude preto potrebné doplniť dokumenty vydané prof. Rapantom materiálom, ktorý nám ukáže tiež v plnej šírke sociálne a hospodárske korene povstania. Takýto materiál obsahujú naše archívy, a to zvlášť vo vzťahu k povstaleckému územiu, vo veľkom množstve. Domnievame sa, že keby bol autor siahol aj po tomto materiáli, bol by sa vyvaroval mnohých chýb a nedostatkov aj pri písaní vlastných dejin povstania.

V prvom diele, ako sme už spomenuli, zaoberá sa autor vlastnými dejinami povstania a pokúsil sa aj o jeho nové hodnotenie. Už úvodom možno povedať, že je to najširšia práca, ktorá doteraz o problematike tohto povstania vyšla, a teda zachycuje priebeh a rozsah povstania v ďaleko širšej a úplnejšej miere ako doterajšia historická literatúra.

Keďže však úlohou historika pri štúdiu určitých historických javov a udalostí je osvetľovanie zákonitých príčinností ich vzniku, ďalej ich správne začlenenie do doby, v ktorej vznikajú a napokon zhodnotenie významu a ich dosahu pre ďalší vývoj, pokúsime sa ukázať, do akej miery spĺňa práca prof. Rapanta tieto úlohy.

Staršie feudálne a buržoázne práce maďarskej historiografie vysvetľovali východoslovenské povstanie ako náhodnú udalosť, ktorú vyvoláva cholera, resp. travičská legenda, ktorá sa v súvislosti s rozšírením cholery medzi poddanstvom ujala. Týmto vysvetľovaním vzniku povstania úmyselne zastierala hlavné príčiny jeho výbuchu. Na rozdiel od týchto prác a proti ich koncepcii snaží sa prof. Rapant odhaliť skutočné korene povstania.

Za základnú príčinu pokladá autor celkové sociálno-hospodárske polozenie východoslovenského poddaného ľudu „v rámci celkových uhorských a stredoEurópskych pomerov“. Tento celkové správny prístup k odhaľovaniu hlavnej príčiny výbuchu východoslovenského povstania snaží sa autor podložiť rozborom hospodárskej a sociálnej situácie Uhorska v čase povstania, resp. pred povstaním a hľadá aj vývojové príčiny tohto stavu. Krátky historický prierez vzniku a vývoja feudalizmu, resp. poddanstva malo čitateľa doviesť k chápaniu domácich hospodárskych a sociálnych pomerov na začiatku XIX. stor., ktoré vyvolali revolučný výbuch nespokojných poddanských mäs na východnom Slovensku.

Kapitola, ktorú autor venuje týmto otázkam, okrem toho, že je príliš všeobecná, obsahuje celý rad nesprávnych hodnotení historických javov. Autorovi sa nepodarilo dosť správne vykresliť a sledovať vývojovú niť a hlavne nepodarilo sa mu správne charakterizovať odlišnosti etáp i javov tohto vývoja. Predovšetkým je nesprávne tvrdenie autora, že v XIV. stor. sa v Uhorsku vytvára nezávislý, slobodný roľnícky stav. Opačne. V tomto čase je v Uhorsku už silne zakotvený feudalizmus a feudálne porobenie roľníctva sa upevňuje. Slobodný roľnícky stav by musel predpokladať i slobodnú držbu pôdy a o tomto v XIV. stor. nemôžeme hovoriť. Je tiež ťažko pochopiť, čo myslí autor v tejto dobe pod finančným hospodárením, zrušením závislosti od pôdy a zrušením vzájomnej nehospodárskej závislosti medzi pánom a bývalým neslobodným alebo poloslobodným nájomcom, čo rozumie pod parcelovaním veľkostatkov a o aké veľkostatky ide. Tak isto za nesprávne a nejasné treba považovať autorovo tvrdenie o návrate vlastníkov k majernému hospodáreniu v XV. a XVI. stor. Je síce pravda, že v XV. a XVI. stor. obilná konjunktúra viedla k vzniku majerného hospodárenia, to však nebol návrat, ale nový historický jav.

Co sa týka hodnotenia Verböcziho zákona a hlavne jeho dôsledkov pre roľníctvo, nemôžeme súhlasiť s autorovým tvrdením, že „súhrn týchto povinností (rozumej poddanských povinností, minimalizovaných týmto zákonom) pôvodne nebol pre poddaného nijako príliš ťaživý“. O vykorisťovateľskom feudálnom zriadení sa to povedať nedá a toľko nie po znevoľnení poddaných. Pravda, keď autor takto chápe feudálny vykorisťovateľský výrobný vzťah, tak mu nebolo ťažko charakterizovať ho, i keď v inej súvislosti, ako patriárchálny, ktorý sa vyznačoval určitými črtami blízkosti, ľudskosti, ba rodinnosti. O feudálnom výrobnom vzťahu to nemožno hovoriť ani pred Jozefom II., ani po ňom. Ďalej je tiež otázne, či druhou polovicou XVIII. stor., t. j. vládou Márie Terézie nastáva, ako to hovorí autor, obrát k lepšiemu v prospech roľníctva. Tu sí autor protirečí, keď sám ukazuje, že zavedenie urbára v Uhorsku malo za následok zhoršenie stavu poddaných, a to hlavne v spojitosti s komasáciami a segregáciami, odnímaním kopaničiarskej pôdy atď. Tak isto za nesprávne alebo aspoň za veľmi nepresné treba považovať autorovo hodnotenie terziánskeho urbára, keď o ňom hovorí, že jeho „význam a obsah... je výslovne ochranný a že jeho cieľom je odstrániť rozličné panské prechmaty...“ Vydaním urbára nešlo o ochranu poddaného, a ak, (čo je zdanlivé), len v záujme dvora, aby sám mohol z pod-

daného sedliaka čo najviac vyžmýkať. Je tiež problematické, či je správne hovoriť, že za vedením tereziánskeho urbára sa poddanské pomery uviedli k stavu z roku 1514. Myslíme, že k takémuto záveru možno dôjsť len mechanickým porovnaním týchto dvoch zákonov. Podľa našej myšlienky i jeden i druhý zákon zachytával zmeny od seba kvalitatívne odlišných fáz vývoja feudalizmu. Najlepšie to ukazujú ustanovenia tereziánskeho urbára o spomínaných už komasáciách, segregáciách a pod. ako zákonných oporách pôvodnej akumulácie, ktorú môžeme sledovať v Uhorsku od začiatku XVIII. stor., ba niektoré jej príznaky už i prv. Vplyvom týchto a podobných chýb stráca sa potom autorovi línia vývoja, do ktorej by mal vsadiť, resp. z ktorého mu malo vyrásť samotné povstanie. Pravda, týmto nechceme povedať, že autor neukázal na príčiny povstania, no urobil tak bez dostatočného historického zaradenia.

Okrem uvedených najväčším nedostatkom tejto kapitoly, ktorá mala ukázať na vyostrenie triednych protikladov a napätú revolučnú nespokojnosť ľudu, ktorá panovala a vybuchovala v tomto období na celom Slovensku, je, že nie dosť plasticky opisuje hospodársku a sociálnu situáciu roľníctva. Autor sa tu spokojuje všeobecným a povrchným opisom pomerov. Urobiť všeobecný rámec bolo síce metodicky správne, no téma práce by si bola vyžadovala, aby si autor všimol v ďaleko širšej miere situáciu roľníctva na území, na ktorom povstanie prebehlo. Bolo to potrebné už aj preto, že v tejto oblasti dôsledky pôvodnej akumulácie doliehali na roľníctvo vo zvýšenej miere a pauperizácia, ožobračovanie roľníctva dosahovali neslýchané rozmery. Škoda, že autor nesiahol po pôvodných dokumentoch k hospodárskej a sociálnej problematike povstaleckého územia. Použitím tohto materiálu by bol mohol konkrétne ukázať, že spauperizované roľníctvo, želiari boli tu nútení pracovať až 150 dní, ba i viac ročne za drobný prídell pôdy (nové znevôľnenie tzv. zmluvných želiarov a roľníkov), že urbárne roľníctvo bolo v tomto čase olúpené o kopanice atď.

Nakoniec ešte k tejto kapitole toľko, že nám mala tiež ukázať, prečo povstanie na východnom Slovensku malo viac-menej živelný charakter, prečo sa na jeho čelo nepostavila buržoázia, ktorá by tomuto hnutiu bola dala program a premenila ho na všeobecnú buržoáznú revolúciu. Tieto otázky, hoci je pre poznanie charakteru povstania i pre osvetlenie jeho porážky veľmi dôležité, autor sa vôbec nedotkol.

Co sa týka otázok priprav i vplyvov, ktoré pôsobili na vypuknutie povstania, ktoré sú zahrnuté tiež do tejto kapitoly, celkove môžeme súhlasiť s autorovým rozborom. Nezdá sa nám jedine, žeby program povstania, ako ho pripravoval Tasnády (vodca priprav), mal demokratický až republikánsky ráz a že by mal Tasnády na myslí prevrat vedúci priamo k republike. Pre toto autor nemá dosť dokladov. Opaku tohto nasvedčovala skutočnosť, uvádzaná autorom, že si vodcovia v prípade víťazstva povstania chceli rozdeliť medzi sebou majetky porazených pánov, dokonca celé dediny.

V druhej časti práce sa autor zaoberá priebehom vlastných udalostí povstania. Pozitívum tejto časti možno vidieť len v tom, že nám pomáha rekonštruovať šírku a rozsah povstania, ktoré zachvátilo územie takmer štyroch žúp, ba jeho vplyv sporadicky prenikal i do ostatných oblastí Uhorska. Je veľká škoda, že autor sa tu nevedel odpútať od starej nesprávnej metódy buržoáznej historiografie a tak sa vyhnúť chybám a nedostatkom, ktorými trpia i jeho ostatné práce. Je to predovšetkým hromadenie a objektivistické opísanie faktov, resp. nekritické parafrázovanie pramenného materiálu. Táto metóda v prvom rade núti autora, aby sa postavil k udalostiam ako „nestranný“ pozorovateľ a hovoril o nich len to, alebo tak, ako mu to diktujú dokumenty. Týmto sa, pravda, dostáva, i keď nevedomky, z pozície neustranného interpretátora na stranu tých, od ktorých dokumenty pochádzajú. Ak niekde, tu obzvlášť vystupuje koncepcná a ideová nemohúcnosť tejto metódy.

Autor, ktorý sa pridŕža tejto metódy, celý priebeh povstania, opis jednotlivých udalostí vybudoval na základe dokumentov, ktoré pochádzajú od príslušníkov feudálnej vládnucej triedy, t. j. tých, proti ktorým povstanie smerovalo a ktorí povstanie potlačili. Tým, pravda, nechceme povedať, že o tento materiál sa nemá historik opierať, veď ináč by ani nebola mysliteľná rekonštrukcia rozsahu povstania a nebolo by možné zodpovedať celý rad ďalších otázok, ktoré s povstaním súvisia. Chceme len zdôrazniť, že k takémuto materiálu treba pristupovať kriticky a výberovo. Žiaľ, autor nepostupoval takto. Nevedel sa kriticky vypořadať s týmto feudálno-triednym materiálom, ba pri opise povstania mu podľahol. Závislosť autora od tohto materiálu je dokonca taká veľká, že sám pri opise jednotlivých udalostí používa terminológiu feudálnych pomstiteľov povstania.

Na ilustráciu uvedieme niekoľko úryvkov:

„Keď sa mu ušlo asi 30 úderov (päťami, rukoväťou vidiel), na povel istého božníka prestali s bitím a vezmúc Mohácsyho za vlasy, postavili ho na nohy. Po dvoch ďalších ranách do nosa a do úst doviedli ho do richtárovho domu... Mohácsy je tu vystavený najzúrivejším slovným útokom...“ (z opisu udalosti vo Sv. Mare, str. 66) — Povstanci v Kiste „...nemilosrdne nabili tamojšieho nájomcu a jeho rodinu...“ (str. 87). — „Starého Ilosvayho...prepadávajú s rozličnými nadávkami a dávajú ho mlátiť... Dvere, zavreté najmladšou dcérou..., vylomili a za rozličných, ženskú cudnosť urážajúcich nadávok, vrhajú sa na ňu...Zúrivosť ľudu obracia sa tu najmä proti staršiemu synovi Ilosvayho...“ (z opisu udalostí v Kľačanove na str. 85—86) — „V Dlhom bol tamojší hospodársky správca príviazaný o strom refazou a prišerne zbitý.“ (str. 118) — „K bitke a trýzneniu kasnárovmu sa pripojili aj iní. Nakoniec ho vyvliekli na dvor, kde ho úplne dobili. Vyznamenal sa pri tom najmä Ján..., ktorý ho dobil. Dobíjania obeti sa zúčastňujú aj Kaľavania...“ (z opisu udalostí v Kluknave, str. 143—144) — „Po návrate vzbúrencov, spitých krvavými výjavmi v Kluknave, dochodí v Kropkachoch k novým výčinom a ku krvavému zavŕšeniu tragédie... Už zahlušenému sekol Vereš dva razy do nadvihnutej nohy. Vraždou Mihailevičovou zúrivosť ľudu sa vyburila...“ (z opisu udalostí v Kropkachoch, str. 146—147). — „Dvere a obloky, vnútorné zariadenie (rozumej panského kaštieľa, pozn. recenz.) polámali, rozdrúzgali, alebo posekali a zničili, spôsobiac tak škodu viac tisíc zlatých“ (z opisu udalostí v Markušovciach, str. 173). Takýmto a podobnými opismi sa podstata udalostí zatienila a skreslila, čo sa ešte stupňuje tým, že autor sa zbytočne rozširoval s opisovaním rôznych detailov z činov povstaleckého roľníctva, z ktorých mnohé sú nepodstatné pre vedecké zhodnotenie povstania a niektoré do vedeckej práce výslovne nepatria (napr. opis nechutnej scény z udalostí v Merniku na str. 116), najmä ak má práca plniť pedagogické a výchovné úlohy. Takto autor nevyberovým a nekritickým prístupom a používaním materiálu feudálnej vládnúcej triedy a ďalej tým, že nedostatočne, s chybami a stroho opísal sociálno-hospodárske a politické postavenie poddaného ľudu ako prameň jeho nespokojnosti a túžby po odplate, (pozri naše pripomienky k I. časti práce), vytvoril z vlastného povstania skôr obraz surovosti, vrážd a pod., ktorých sa dopustili poddaní na feudálnych vykorisťovateľoch, a nie obraz triednej odplaty vyvolanej feudálnym útlakom. To je podľa nás najväčší nedostatok práce, ktorý je výsledkom nesprávnej historiografickej metódy autora, metódy buržoáznej faktografie.

Uvedené nedostatky prvých dvoch častí práce sa viac-menej odrážajú i v poslednej časti, kde autor hovorí o pollačení povstania a kde sa pokúša aj o jeho prehodnotenie a zhodnotenie. Autor tu síce čiastočne dokresľuje príčiny povstania, ukazuje strach feudálnych vládnúcich tried pred povstaním a jeho následkami a ukazuje ich snahu zahľadiť pravé príčiny povstania jednak krutým pomstnením na povstalcoch (štatárské popravy), jednak ideologickou kampaňou a pod. Nemôžeme však súhlasiť s autorovým úzkym hodnotením povstania. Autor síce dochádza k záveru, že povstanie bolo dokladom túžob i snáh uhorského poddanstva o svoje oslobodenie a o svoje plnoprávne zaradenie do ľudskej spoločnosti, no popiera, že by bolo malo nejaký väčší vplyv na ďalší vývoj. Pre toto autor rozborom urbárneho zákona snemu z roku 1832/36 nenašiel a ani najsť nemohol fakty. Nemohol preto, lebo týmto zákonom sa snažila feudálna vládnúca trieda upevniť svoje triedne panstvo, proti ktorému bojovali poddaní roľníci vo východoslovenskom (vtedy už porazenom) povstaní. Hľadať jeho vplyv v tomto je nesprávne. Je však faktom, že východoslovenské roľnícke povstanie, tak isto ako celý rad ďalších menších-väčších pohybov a revolučných vystúpení roľníctva, nepochybne urýchlilo rozklad feudalizmu, podlamovalo ideu „večného“ triedneho panstva feudálov, dávalo sebedomnie poddanému roľníctvu a posilňovalo ho v jeho odpore proti feudálnemu vykorisťovaniu. Pravda, to nikde nie je zachytené v dokumentoch, no dokumentuje to veľmi výrazne ďalší vývoj. Ze toto autor nepochopil, vidieť z toho, že zrušenie poddanstva v Uhorsku pripisuje len vplyvom zahraničných revolučných udalostí. O tom, pravda, nehovorí, že tento vplyv sa tu mohol uplatniť len vtedy a preto, že v Uhorsku bola pripravená pôda pre jeho prijatie. A na tejto príprave malo nepochybne veľký podiel i východoslovenské roľnícke povstanie. Preto nie je správne, keď autor hovorí, že sa význam východoslovenského povstania, „najmä najnovšie“, preceňuje. Domnievame sa však, že opak je pravda. Význam východoslovenského povstania ešte docenený nebol, a žiaľ, nedocenil ho vo svojej práci ani prof. Rapant.

Záverom treba konštatovať, že hodnotenie práce na záložke, kde sa doslovne hovorí, „že do pravého svetla sa povstanie dostáva až prítomnou prácou“, je nesprávne, prácu preceňuje, zastiera jej nedostatky.

Na prítomnej práci prof. Rapanta sa ukázalo v plnej šírke, kde väzia korene nedo-

statkov a chýb i jeho ostatných starších prác. Ukázalo sa tiež, že metóda, ktorou autor pracuje, je nevedecká a ako taká i neschopná pravdivo zachytiť a vysvetliť historický vývoj alebo jeho jednotlivé javy a udalosti. Je to metóda pozitivistického zhromažďovania faktov a ich objektivistického suchého interpretovania. Touto metódou sa síce ľahko tvoria objemné zväzky, keďže historik sa tu stáva viac-menej iba zoradovačom, interpretátorom faktov. Pri tejto metóde mu však unikajú zákonnosti vývoja, resp. dostáva sa len k povrchným postrehom vonkajších kauzálnych spojitostí, ktoré potom vedú k nesprávne- mu hodnoteniu, a teda k nevedeckému vysvetľovaniu historického vývoja. Pridržiavanie sa tejto metódy zabránilo aj autorovi, aby vytvoril o východoslovenskom roľníckom povstaní také dielo, ktoré by v plnosti odkrývalo, vysvetľovalo a zhodnocovalo túto významnú revolučnú tradíciu slovenských dejín. I keď patrí prof. Rapantovi zásluha a uznanie, že zhromaždil veľké množstvo materiálu k tejto historickej udalosti, samotnú udalosť východoslovenského roľníckeho povstania holou interpretáciou a parafrázovaním tohto materiálu len znehodnotil. Takto potom jeho snaha strhnúť falošný kepienok z východoslovenského roľníckeho povstania, ktorým feudálna a po nej aj buržoázna historiografia zahalovala jeho podstatu, mňa sa cieľa, najmä keď storočný vývoj tento feudálny kepienok falošnej legendy už dávno rozholal.

Bolo chybou, že sa práca nepredložila riadnemu posudzovaniu už pred jej vydaním a že sa v tejto podobe dostala na náš knižný trh. Keby práca bola prešla prísny kolektívnym posudzovaním už v rukopise, mohla sa stať po dôkladnej revízii a prepracovaní skutočne prínosom nielen našej vedy, ale aj pracou, v ktorej by náš ľud našiel skutočne vedecké a pravdivé osvetlenie jednej z mnohých významných udalostí našich národných dejín. Takto však ostávajú z práce prof. Rapanta cenné len dva zväzky dokumentov, ktoré sa budú môcť použiť pri skutočne vedeckom spracovaní dejín východoslovenského roľníckeho povstania roku 1831.

J. Mészáros

DEJINY VOJENSKÉHO UMENÍ. SBORNÍK MATERIÁLU I.

(Otrokárska a feudálna spoločnosť). Vydalo Naše vojsko, Praha 1954 Strán 493, Cena viaz. Kčs 26,80.

Už prvý zväzok dejín vojenského umenia (ktoré vyjdú spolu v piatich zväzkoch), hovorí o tom, že sa nám dostane do rúk význačné dielo, ktoré sa bude podstatne líšiť od buržoázných prác zaoberajúcich sa dejinami vojenstva, najmä tým, že si všima vojenské umenie značne širšie, nezužuje ho iba na činy vynikajúcich vojvodcov a ich stratégiu a taktiku. Kniha sa zaoberá i otázkami organizácie armády, stratégie i taktiky, výzbroje a výstroja a pod. Všima si ďalej i samotného vojaka, na ktorom nakoniec v bitkách najviac záležalo, jeho pomer k veci, za ktorú mal bojovať, pomer predstavených k nemu a pod. Okrem toho sa práca zaoberá i ľudovými a národnooslobodzovacími bojmi a triednymi zápasmi (napr. Bolotnikovo povstanie).

Sborník je veľmi zaujímavý a originálne spracovaný po metodologickej stránke. Je zostavený na základe výťahov z už napísaných prác sovietskych historikov a dôstojníkov, ktoré autori vedeli veľmi dobre spojiť do jednotateho celku. Je to v tomto smere nový typ sborníka a možno povedať, že veľmi úspešný.

Recenzovaný diel práce sa zaoberá vojenským umením otrokárskej a feudálnej spoločnosti. Spolu má 15 kapitol, z ktorých je 13 venovaných vojenskému umeniu za feudalizmu, ktoré sa člení na vojenské umenie obdobia vzniku a rozvoja feudálnych vzťahov (VI.—XII. stor.) — 2 kapitoly; feudálnej roztrieštenosti a stavovskej monarchie (XII.—XV. stor.) — 3 kapitoly a období vzniku a upevnenia absolutistických feudálnych štátov (XV.—XVIII. stor.) — 8 kapitol. Ako vidieť, autori sa pri periodizácii svojho diela riadili všeobecnými hospodársko-spoločenskými faktormi, nie udalosťami z dejín vojenstva (taktickými alebo technickými), v čom je ďalší podstatný rozdiel medzi buržoáznymi a marxistickými dejinami vojenstva.

Prvý diel sa končí, čo sa týka vojenského umenia západnej Európy, sedemročnou vojnou, nasledujúce vojenské udalosti si bude všímať druhý zväzok práce, ktorý sa bude zaoberať vojenským umením kapitalistickej spoločnosti. Co sa týka ruského vojenstva, tu práca pokračuje až do konca XVIII. stor., prirodzene, preto, že v Rusku zostal v tej dobe feudalizmus ešte uchovaný. Ruskému vojenstvu, ktoré dosiahlo na konci XVIII. stor. mnohé skvelé úspechy (Suvorov, Rumiancev, Ušakov), sú venované posledné dve kapitoly knihy.

Práca venuje pozornosť i husitskému vojenskému umeniu a jeho najväčšiemu predstaviteľovi Jánovi Žiškovi. Tu čerpá i zo štúdie Zdeňka Nejedlého *Husitskí bojovníci v Čechách*, ktorá bola ešte za vojny uverejnená v knihe *Partizánsky boj v národnooslobodzovacích vojnách západu*.

Najväčší význam knihy možno vidieť v tom, že ukázala veľkosť a vojenské schopnosti slávnych ruských vojvodcov, ktorí sa do západoeurópskych dejín vojenského umenia často ani nedostali. Sborník ukazuje, že ruské vojenské umenie nezáviselo od západoeurópskeho, ale že v Rusku sa vytvárala samostatná vojenská škola, na ktorej tradíciách buduje slávna vojenská škola sovietska.

Dalšie zväzky *Dejín vojenského umenia* sa budú zaoberať vojenským umením až do skončenia druhej svetovej vojny. Diel II. rozoberie vojenské umenie kapitalizmu (do imperializmu), diel III. vojenské umenie epochy imperializmu, diel IV. sovietske vojenské umenie v období cudzej vojenskej intervencie a občianskej vojny v SSSR, v období výstavby socializmu a postupného prechodu ku komunizmu a vojenské umenie kapitalistických krajín v období všeobecnej krízy kapitalizmu (i s prvým obdobím druhej svetovej vojny), diel V. sovietske vojenské umenie vo Veľkej vlasteneckej vojne a vojenské umenie kapitalistických krajín v druhom období svetovej vojny. A. Spiesz